

Economisch - Statistische Berichten

44e JAARGANG - 28 OKTOBER 1959 - No. 2207

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevallenverzekeringen

vacatures

Bij de

**N.V. Hollandsche Belegging en
Beheer Maatschappij,**
Keizersgracht 706 - Amsterdam

kan worden geplaatst een

TOP-FUNCTIONARIS

In aanmerking komen krachten tussen ca. 30 en 40 jaar die jarenlange ervaring hebben op het gebied van belegging- en beheerzaken en die een uitstekende staat van dienst hebben.

Sollicitaties, welke vertrouwelijk zullen worden behandeld, te richten tot de Directie der vennootschap.

Op het Ministerie van Economische Zaken bestaat de gelegenheid tot plaatsing van:

JONGE DOCTORANDI IN DE ECONOMIE

voor het verrichten van werkzaamheden op het gebied van: Algemene Economische Politiek, Ordeningsvraagstukken, Industrialisatiepolitiek en Integratievraagstukken. De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor degenen, die binnenkort afstuderen of in militaire dienst zijn. Eigenhandig geschreven soll. brieven met vermelding van volledige personalia en met een afschrift cijferlijst eindexamen voor genoten vooropleiding onder nr. 1514/7188 (linkerbovenhoek brief en enveloppe) te richten aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

MORET & OUDHEUSDEN ACCOUNTANTS

vragen voor hun kantoor in Suriname een

ACCOUNTANT

(lid N.I.v.A. of V.A.G.A.)

om als medewerker aan het kantoor te Paramaribo te worden verbonden.

Brieven met uitvoerige inlichtingen aan het Eerste Nederl. Accountantskantoor van 1883 Moret & Starke, Keizerstraat 9 te Rotterdam-1.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: 0 1800 52939. Administratie: 0 1800 38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm. (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Een jaar persoonlijke lening

Een jaar geleden werd als een nieuwe kredietvorm in ons algemene bankwezen de persoonlijke lening (p.l.) geïntroduceerd. Aan publiciteit ontbrak het die introductie niet, zomin van de zijde der initiatiefnemers als van talrijke commentatoren in de pers: hier had men nu eens met een echt populaire kant van het bankbedrijf te dóen.

„Toen werd het stiller” en vernam de openbaarheid weinig anders over het nieuwe bedrijf dan een zeker teken van leven af en toe, in de vorm van een enkele, naar goed gebruik ingetogen, annonce of brochure van een der nog weinige betrokken bankinstellingen. Of de berg nu een muis gebaard had, of het dier meer de richting zou uitgaan van een hamster, of wel van een rat met neigingen om het volkskrediet of het afbetalingswezen aan te knagen, het bleef voorshands onbekend.

Dit is niet zo vreemd. Ik moge eraan herinneren dat de p.l. een lening is met een aflossingstermijn van zes maanden tot twee jaar, zodat van een enigszins afgeronde ervaring, basis voor bruikbare conclusies, niet vóór eind 1960 gesproken zal kunnen worden. Het beperkte aantal algemene banken dat de nieuwe kredietvorm onder deze benaming en tegen in hoofdzaak identieke voorwaarden hanteerde, bleek tezamen met het korte ervaringstijdvak nog een bezwaar tegen het samenstellen van een officiële statistiek.

Van indexcijfers die althans een beeld van de ontwikkeling getoond zouden hebben, kon bij gebrek aan basisperiode geen sprake zijn.

Toch is het op grond van de zeer beperkte ervaring, zelfs van één bank uit gezien, nu wel mogelijk om iets te vertellen over de p.l. Om te beginnen iets negatiefs. Tot dusverre, mag men aannemen, is haar omvang naar geldbedragen te gering om enige aandacht uit algemeen monetair oogpunt te verdienen. Is zij in het raam van het totale bankkrediet te verwaarlozen, naast het afbetalingskrediet — in ons land toch waarlijk geen financiële reuzenfiguur — staat zij ook nog als een Klein Duimpje. Maar hierbij zijn in aanmerking te nemen: ten eerste de onbekendheid, althans het nog niet vertrouwd zijn van het publiek met de p.l., en ten tweede de voorzichtige aanpak die men van de zijde der banken in deze beginfase heeft moeten verwachten. Men herinnere zich dat, in afwijking van het afbetalingskrediet, de zekerheid voor de geldgevers bij de p.l. ligt in de

financiële draagkracht en moraliteit van de *debiteur*, niet bij het *object*. De bank zal informeren naar de besteding van het p.l.-geld, maar doet dit hoofdzakelijk om tot een juistere beoordeling van haar geldvrager te komen; enige controle op de besteding oefent zij niet uit.

Een blik op de cijfers onder „verdeling naar object”, gebaseerd op bijna een jaar ervaring bij één bank, laat zien, dat de meest gebruikelijke huurkoopobjecten maar een bescheiden plaats — rond 20 pCt. — in het totaal innemen. Bij besteding voor aankopen (dus niet voor bijv. vakantie-reizen, aflossing familieschulden, niet-verzekerde medische uitgaven) gaat het merendeel om een complex van kleinere objecten, soms verdeeld over verschillende leveranciers.

Het gemiddelde bedrag van de p.l. blijkt veel dichter bij het gebruikelijke minimum (zeg f. 500) dan bij de als plafond vastgestelde som (zeg f. 4.000) te liggen. Dit kan gedeeltelijk liggen aan het temperen van kredietaanvragen door de tot voorzichtigheid manende geldgever, die geneigd zal zijn de aflossingscapaciteit van zijn cliënt in spe te onderschatten. Het aantal vervroegd afgeloste p.l. overtreft tenminste tot dusverre dat van die met normale aflossing, maar de meest voorkomende contracttermijn is 18 maanden en de waarneming dus geflatteerd. In dezelfde richting wijzen de hier afgedrukte cijfers inzake

de inkomensgroepen waartoe in dit eerste jaar de kredietnemers behoorden, waarbij het zwaartepunt zeer duidelijk tussen de f. 5.000 en f. 10.000 per jaar lag.

Al met al ervaringen die erop wijzen, dat de p.l. een eigen karakter heeft en misschien wel een achterneefje, maar zeker geen tweelingbroer van enige andere kredietvorm — al dan niet consumptief — is. Ook de verschillen met de buitenlandse praktijk zijn groot; bij voorbeeld met Engeland waar de auto het voornaamste gefinancierde object blijkt te zijn. Een bijzonder en verblijdend aspect bleek telkens weer de betekenis — vaak beslissend — van de huisvrouw in het financiële gezinsbestel. Zij zal het ook vaak zijn die na aflossing van de p.l. de nu bewezen „spaar”-capaciteit niet zonder meer wil laten vezanden.

Ziehier enkele voorlopige indrukken van een bedrijf in wording. Over weer een jaar zal er meer en vooral met meer zekerheid over te schrijven zijn.

Amsterdam.

J. E. VERWAYEN.

	Verdeling naar object in pCt.		Verdeling naar inkomsten in pCt.		
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	
1. Meubelen, woning-inrichting	37	34	tot f. 5.000	28	20
2. Duurzame verbruiksgoederen ..	19	21	f. 5.000-f. 7.500..	45	40
3. Verbouwing, onderhoud	6	6	f. 7.500-f. 10.000..	17	21
4. Kleding e.a. textiel	4	3	f. 10.000-f. 15.000..	8	15
5. Combinaties uit 1 t/m 4	24	29	boven f. 15.000 ..	2	4
6. Diversen	10	9			
	100	100		100	100

INHOUD

	Blz.		Blz.
Een jaar persoonlijke lening, door J. E. Verwayen	867	De melkprijs in West-Europa, door Ir. H. Dijkstra met een naschrift van Drs. H. Schelhaas	877
Analyse van de Rijksbegroting, door Drs. Th. A. Stevers met een naschrift van Prof. Dr. H. J. Witteveen	868	Zeeuwse verkeersdag, door H. H. Horsting	879
25 jaar C.D.I.U., door Drs. E. C. Vossenbergh	875	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans ...	881
		Recente publikaties	881

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Dit artikel houdt een kritiek in op de door Prof. Witteveen in „E.-S.B.” van 14 oktober jl. gegeven analyse van de Miljoenennota 1960. Hoewel schrijver het in principe eens kan zijn met het door Prof. Witteveen gehanteerde denkschema, bestaan er z.i. fundamentele bezwaren tegen de door hem gebezigde concrete toepassing. Op grond hiervan moeten de door Prof. Witteveen berekende impulsen volgens schrijver met groot voorbehoud worden geïnterpreteerd. Bovendien leidt een van deze bezwaren ertoe, dat correcties moeten worden toegepast op de door Prof. Witteveen berekende impuls; dit is bovendien nodig in verband met het opnemen van enige posten zonder „monetaire betekenis”. De door schrijver gecorrigeerde impuls is voor 1960 geringer dan in 1959 en schept door zijn beperkte omvang ruimte voor een extra toekenning van andere bestedingscategorieën. Een verantwoord slotoordeel over de begroting veronderstelt echter, aldus schrijver, dat naast dit conjuncturele aspect ook andere aspecten in de beschouwing worden betrokken, met name het structurele. In een naschrift geeft Prof. Witteveen een reactie op de kritiek van de heer Stevers.

Analyse van de Rijksbegroting

In „E.-S.B.” van 14 oktober jl. publiceerde Prof. Dr. H. J. Witteveen een analyse van de Miljoenennota 1960. Na een beschouwing over het algemeen economisch klimaat in 1959 en 1960 plaatste hij de begroting tegen de geschetste achtergrond. Aangaande dit tweede gedeelte van zijn betoog zou ik enige bezwaren willen uiten.

Het gehanteerde model.

Tegen de door Witteveen gehanteerde methode heb ik geen *principieel* bezwaar. Zoals bekend werkt hij met een eenvoudig Keynesiaans model, waarbij de mutaties in een aantal als autonoom gekwalificeerde variabelen als impulsen van de economische ontwikkeling worden beschouwd. Het is ook bekend dat dit model principieel afwijkt van het door De Nederlandsche Bank gehanteerde denkschema. Volgens de analyse van De Nederlandsche Bank zou er van de begroting 1960 geen impuls uitgaan, noch in „inflatoire” noch in „deflatoire” richting. De Minister meent immers dat het tekort geheel via de kapitaalmarkt kan worden gefinancierd. Op grond van theoretische zowel als praktische overwegingen, geef ik aan de methode Witteveen, mits juist toegepast en geïnterpreteerd, voor het huidige vraagstuk de voorkeur. Daar op dit principiële punt dus geen meningsverschil bestaat moge ik dit verder laten rusten. Het principiële verschil met de methode van De Nederlandsche Bank is slechts naar voren gebracht als illustratie van de noodzaak om de aard van de gehanteerde impuls duidelijk te doen uitkomen, opdat het de lezer duidelijk zij, wat eigenlijk wordt betoogd. Bovendien is dit van belang om bij de concrete toepassing niet van de theoretische opzet af te wijken en bij de conclusies niet verder te springen dan de premissen van het in concreto gehanteerde model toelaten.

De wijze waarop door Witteveen de impuls wordt berekend, blijkt uit de door hem geconstrueerde tabel „Analyse van de Rijksbegroting”. Men moet wel even nadenken, voordat het duidelijk is, dat de aldus berekende impuls bestaat uit de toekenning van op bepaalde wijze omschreven uitgaven, vermeerderd met de autonome belastingverlaging. Om dit karakter van de impuls duidelijker naar voren te brengen (en om „narekening” door de lezer te vergemak-

kelijken) is de door Witteveen berekende impuls op een andere wijze herberekend in tabel 1. Deze herberekening houdt nog geen enkele kritiek in op de grootte van de impuls, doch is louter een hergroepering van de cijfers om tot de door Witteveen berekende impuls te komen. Bij deze herberekening van de macro-economische impuls is gebruik gemaakt van bijlage 2 van de Miljoenennota, waarin de begrotingsuitgaven zijn ingedeeld overeenkomstig de methode van de nationale boekhouding ¹⁾. Hierin wordt ook eventuele additionele posten te worden verwerkt, terwijl posten zonder zgn. monetaire betekenis over het algemeen via voetnoten kenbaar worden gemaakt. In verband met het verdere betoog is een dergelijke herberekening ook doorgevoerd voor de vorig jaar door Witteveen berekende impuls ten aanzien van de Miljoenennota 1959 ²⁾.

Enige fundamentele bezwaren tegen de concrete toepassing van het gehanteerde model.

Nu met behulp van bijlage 2 van de Miljoenennota de aard van de impuls gemakkelijker kan worden beoordeeld, valt het allereerst op dat zéér heterogene posten hiertoe worden opgeteld: mutaties van directe bestedingen, rentebetalingen aan binnen- en buitenland, kredieten en autonome mutaties van allerlei belastingen. Hierdoor krijgt de analyse wel een zeer globaal karakter. Om tot een verantwoorde somming te komen zou men de onderscheiden categorieën moeten wegen. De wegingscoëfficiënten zouden moeten worden bepaald naar de invloed op de werkgelegenheid, zijnde de eerste bottle-neck welke in de huidige situatie bij een overbesteding zou optreden. In feite komt dit er nagenoeg op neer, dat men de verschillende factoren zou moeten wegen naar hun invloed op het nationaal inkomen. In het bijzonder zou het saldo van rekening II (rente, verlies en winst) een aanzienlijk lichter gewicht krijgen dan één. Andere posten zouden geheel moeten

¹⁾ Voor zover in het verdere betoog geen bron wordt vermeld zijn de cijfers aan deze bijlage ontleend.

²⁾ Vgl. H. J. Witteveen: „De Miljoenennota 1959: conjunctuurpolitiek tegen wil en dank” in „E.-S.B.” van 5 november 1958.

TABEL 1.

Expansieve impuls uitgaande van de Rijksbegroting
(herberekening impuls Witteveen)

	Miljoenennota 1959		Miljoenennota 1960			
	1958	1959	1958	1959	1959	1960
	vermoede- lijke uitkomst	begroting	vermoede- lijke beloop	begroting	vermoede- lijke uitkomst	begroting
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	(in mln. gld.)					
1. Saldo rek. I excl. afschrijving	3.742	3.772	3.529	3.772	3.751	3.987
2. Saldo rek. II	395	435	329	435	334	427
3. Saldo rek. III excl. belasting	1.939 a)	1.839	1.890 a)	1.839	1.702	1.493
4. Saldo rek. IV	668 b)	664	641 b)	664	701	732
5. Uitgaven rek. V	472	477	435	477	504	588
6. Uitgaven rek. VI	280	250	208	250	260	270
7. Uitgaven rek. VII excl. schuldaflossing en woningbouwkrediet	155	125	148	136 c)	693	115
8. Totaal I t/m 7	7.651	7.562	7.180	7.573	7.945	7.612
9. Incidentele correcties:						
a. industrieel garantiefonds	— 30	—	—	—	—	—
b. opbrengst vijandelijk vermogen	35	—	35	5	10	5
c. kredietverlening i.v.m. liquidatie E.B.U.	—	—	—	—	— 360	—
d. overneming vordering op Hongarije, Turkije en Tsjechoeslowakije ..	—	—	—	—	— 18	—
e. deelneming I.M.F.	—	—	—	—	— 131	—
f. abusievelijk opgenomen te hoge uitgaven kapitaaldienst (+)	—	—	— 7	—	—	—
10. Totale relevante „netto“-uitgaven	7.656	7.562	7.208	7.578	7.446	7.617
11. Toeneming totale relevante „netto“-uitgaven (+)	—	— 94	—	370	238	171
12. Autonome belastingverlagingen (+)	—	63 d)	—	— 188 f)	— 188 e)	186 e)
13. Expansieve impuls uitgaande van de begroting (+) (11 + 12)	—	— 31	—	182	50	357

- a) Inclusief sanering A.B.P. (rijksdeel) ad. f. 159 mln. (niet opgenomen in Miljoenennota).
 b) Exclusief uitkering uit tegenwaarderekening ad f. 17 mln.
 c) Inclusief kredieten aan woningbouwverenigingen in Australië (Bijlage III, blz. 8, afgerond op f. 11 mln.).
 d) Volgens bijlage 2 rek. III Miljoenennota 1959 zouden de belastingen in 1959 toenemen met 191 (inclusief compensatie lagere overheid en additionele belastingopbrengst). Blijkens zijn tabel 1 gaat Witteveen uit van een

endogene toeneming van 254, zodat hij impliciet een exogene belastingverlaging veronderstelt van 63.
 e) Vgl. d. Totale belastingtoeneming voor 1959 en 1960 is volgens bijlage 2 Miljoenennota 1960 resp. 559 en 433, hiervan endoogeen volgens Witteveen 371 en 619, dus exoogeen resp. 188 en 186.
 f) Vgl. d. Volgens bijlage 2 Miljoenennota 1959 totale belastingen in 1959 6.864. Volgens bijlage 2 Miljoenennota 1960 totale belastingen in 1958 6.422. Mutatie 442. Volgens Witteveen endoogeen 254, waardoor hij impliciet als exoogeen aanneemt 188.

vervallen. Voor zover de mutatie in deze laatste categorie kwantitatief belangrijk is, wordt hierop later teruggekomen.

Een tweede fundamenteel bezwaar, dat nauw met het eerste samenhangt, betreft de behandeling van de kredieten aan de staatsbedrijven. De in de Miljoenennota vermelde bruto kredieten aan de staatsbedrijven komen als uitgave voor op rekening VI ³⁾. Zij zijn dus op gelijke wijze als de directe bestedingen door het Rijk medebepalend voor de berekende impuls. Nu kan men zich afvragen, of het redelijk is in dit opzicht een onderscheid te maken tussen staatsbedrijven die via de begroting worden gefinancierd en de staatsbedrijven die rechtstreeks zelf een beroep op de kapitaalmarkt doen. Meer concreet gezegd: waarom wordt een stijging van de uitgaven van de P.T.T. wél aan het Rijk toegerekend, en een stijging van de uitgaven van de Spoorwegen niet? Ondanks verschil in juridische constructie is het Rijk uiteindelijk voor beide bedrijven verantwoordelijk, doch in het eerste geval treedt het bovendien als financieringsinstituut op. Het is echter niet conform het door Witteveen gehanteerde model om financieringswijzen van invloed te doen zijn op de bepaling van een impuls, noch om de impuls aan het financieringsinstituut toe te rekenen. Het doet ook gekunsteld aan om de uitgaven van de P.T.T. aan de Staat toe te rekenen, omdat de invloed en daarmee de verantwoordelijkheid van de Staat in dit geval wezenlijk anders zou zijn dan van bijv. de Spoorwegen. In dit opzicht vertonen de staatsbedrijven slechts graduele verschillen, waarvan bovendien de juridische structuur niet altijd beslissend is. De meest ideale oplossing lijkt mij om zich in eerste instantie te beperken tot de overheidsuitgaven in engere zin, dus exclusief de kredietverlening (de rekeningen I t/m V van bijlage 2). Evenals de kredieten aan de lagere overheid door Witteveen buiten beschouwing worden

³⁾ In dit verband zijn vermeld, dat de Miljoenennota de kredieten aan de Staatsmijnen slechts netto vermeldt, dus na aftrek van de aflossingen en reserveringen. De overige kredieten worden bruto opgenomen. Deze technische bijzonderheid maakt eveneens de door Witteveen ten aanzien van de kredieten gebezigde methode minder elegant.

gelaten, zouden dan ook de kredieten aan de staatsbedrijven in eerste instantie niet in de beschouwing moeten worden betrokken. Een zelfde lot zou ook de — spaarzame — kredieten aan particuliere bedrijven en personen moeten treffen. Deze kredieten zijn dikwijls complementair, in die zin dat zonder deze kredieten de betreffende bestedingen in het geheel niet tot stand zouden zijn gekomen. Vormt het door de Overheid gefinancierde deel in deze gevallen dan een maatstaf voor de verantwoordelijkheid van de Overheid? En wat te denken van overheidsgaranties (Hilton), waarvoor de Overheid weer géén impuls wordt toegerekend? Is hier geen overheidsverantwoordelijkheid? Economisch maakt kredietverlening of garantie door de Overheid weinig verschil. Heeft de Overheid uiteindelijk niet een zekere verantwoordelijkheid voor het investeringsniveau van de gehele particuliere sector (industrialisatienota)? Waarom zou men de scheidlijn laten bepalen door een financieel-technisch criterium?

Bij de verdere beschouwing zullen we aan genoemde bezwaren, die beide een meer fundamenteel karakter dragen, verder voorbijgaan. Aan het eerste, daar een juiste behandeling hiervoor een volledig model veronderstelt, hetgeen men van de schrijver niet mag verlangen; aan het tweede, omdat voor de jaren 1959 en 1960 het beeld er niet wezenlijk door wordt gewijzigd. De eerstgenoemde reden mag ons overigens niet uit het oog doen verliezen, dat het gebrek aan nauwkeurigheid dat zij impliceert, bij het trekken aan conclusies een meer dan gewone voorzichtigheid vereist. Bovendien kan men er een aansporing in lezen om in ieder geval de posten die, althans op korte termijn, in het geheel geen invloed hebben op de bestedingen, buiten beschouwing te laten. Dit laatste wordt ook door Witteveen gedaan, doch, naar mij lijkt, niet in voldoende mate. Alvorens hierop in te gaan moge eerst iets worden gezegd over een derde bezwaar van fundamentele aard, nl. de bepaling van de autonome belastingmutaties.

De autonome belastingmutaties worden door Witteveen op indirecte wijze bepaald. Eerst wordt voor het betreffende

jaar de *totale* belastingopbrengst opgenomen via het overschot op de gewone dienst, eventueel aangevuld met additionele posten. Daarna worden de belastingopbrengst van het voorgaande jaar en de endogene belastingmutatie ⁴⁾ hiervan afgetrokken. Dit laatste geschiedt doordat de impuls wordt bepaald als het verschil tussen het „relevante saldo” van het voorgaande jaar en het „autonome saldo” van het betreffende jaar ⁵⁾; afgezien van het feit, dat het doorzien van deze indirecte methode van de lezer een onnodige inspanning vergt, leidt zij ook gemakkelijk tot een onjuiste toepassing. Het lijkt mij dat ook Witteveen hiervan het slachtoffer is geworden. Bij de bepaling van de endogene belastingmutatie van *een voorbijgaand* jaar gaat hij nl. als volgt te werk. Als uitgangspunt wordt genomen de endogene belastingmutatie van de voorgaande Miljoenennota, daarbij wordt geteld de hogere belastingopbrengst, zoals deze blijkt uit de nieuwste ramingen. Indien Witteveen bijv. de endogene belastingmutaties voor 1959 berekent op grond van de gegevens van de Miljoenennota 1960, dan gaat hij uit van de endogene belastingmutatie van 1959 zoals deze bleek uit de Miljoenennota 1959, in casu f. 254 mln. Hierbij telt hij dan de hogere belastingopbrengst voor het jaar 1959 op grond van de snellere economische expansie dan indertijd werd verwacht, in casu f. 117 mln. Dus doende vergeet hij echter, dat de Miljoenennota 1960 óók nieuwere inzichten vermeldt aangaande de belastingen van het vóórgaande jaar, in casu 1958. Bij de bepaling van de endogene belastingmutatie van 1959, volgens de gegevens van de Miljoenennota 1960, zal men toch moeten uitgaan van de daarin vermelde meest recente gegevens. Indien, zoals in feite het geval is geweest, niet alleen de belastingen in 1959 f. 117 mln. hoger worden geraamd dan aanvankelijk, doch tevens ook de belastingen van 1958 f. 251 mln. lager blijken, dan is de endogene belastingmutatie niet f. 117 mln. hóger dan de aanvankelijke raming doch f. 251 mln. + f. 117 mln. = f. 368 mln. hóger. Maakt men deze noodzakelijke correctie niet, dan is de consequentie van de gevolgde indirecte methode dat de genoemde f. 251 mln. als *autonome* belastingverhoging wordt opgenomen. Dit blijkt ook uit tabel 1, waarin de autonome belastingverlaging van f. 63 mln. volgens de berekening van Witteveen naar aanleiding van de Miljoenennota 1959 omslaat in een autonome belastingverhoging volgens zijn berekening uit de Miljoenennota 1960. De aanvankelijke expansieve impuls van f. 63 mln. wordt gewijzigd in een contractieve impuls van f. 188 mln. Dit alles zonder dat de belastingwetgeving ook maar iets is gewijzigd ten opzichte van de Miljoenennota 1959.

Een tweede bezwaar ten aanzien van de autonome belastingmutaties betreft de verwerking van de vennootschapsbelasting. Zoals bekend vermeldt de begroting niet de vennootschapsbelasting van het betreffende jaar, doch van het voorgaande jaar. De begroting 1960 bevat dus niet de vennootschapsbelasting van het boekjaar 1960 doch van het boekjaar 1959. Bij de bepaling van de impuls, die van de begroting uitgaat moet uiteraard niet worden gewerkt met deze belasting op begrotingsbasis, doch op batenbasis. De impuls van de belastingmutatie wordt immers niet mede bepaald door de autonome mutatie van de vennootschapsbelasting op begrotingsbasis, doch op batenbasis. Er moet dus een correctie worden aangebracht van dit

⁴⁾ Door Witteveen genoemd: reactie van de belastingopbrengst op veranderingen in het nationaal inkomen.

⁵⁾ Vgl. „E.-S.B.” van 14 oktober 1959, blz. 823; tabel 1, regels 11 en 13.

begrotingstechnische gebruik. Het betreft hier in feite de autonome belastingmutatie van de vennootschapsbelasting ten gevolge van de investeringsaftrek en de vervroegde afschrijving. Voor het jaar 1959 worden noch in de Miljoenennota 1959 noch in die van 1960 hiervoor de nodige gegevens verschaft. Men kan echter aannemen, dat de autonome belastingdaling welke hiervan het gevolg is geweest, in 1959 op batenbasis aanzienlijk groter is geweest dan op begrotingsbasis (= batenbasis 1958). Per 1 januari 1959 is de termijn van beide faciliteiten immers teruggebracht tot twee jaar. Bij gebrek aan nadere gegevens moet deze correctie echter als een onbekende grootheid (x) worden opgevoerd. Voor 1960 worden wél gegevens vermeld: de autonome belastingverlaging van de vennootschapsbelasting blijkt op batenbasis f. 37 mln. geringer te zijn dan op begrotingsbasis ⁶⁾.

Posten zonder „monetaire betekenis”.

Voor al het jaar 1959 brengt Witteveen correcties aan voor een aantal posten die geen invloed hebben op de bestedingen. Bij nadere beschouwing blijken er hieraan nog enige te moeten worden toegevoegd. Deze uitbreiding heeft betrekking op de sanering van het A.B.P. en het Spoorwegpensioenfonds, en de rentebetaling en de renteontvangst door het Rijk.

De sanering van het A.B.P. en het Spoorwegpensioenfonds brengt geen enkele impuls mee in de door Witteveen gebruikte betekenis: de uitkeringen door deze fondsen en daarmee de bestedingen, veranderen hierdoor in het geheel niet. Bij het A.B.P. is het zelfs louter een kwestie van vestzak-broekzak. Wat het Rijk hier met de ene hand verstrekt neemt het met de andere hand als lening terug. Het ontbreken van een expansief karakter geldt niet alleen voor de betaling welke het Rijk in dit verband rechtstreeks aan deze fondsen doet, doch betreft ook de compensatie-uitkeringen aan de lagere overheid ⁷⁾. De mutatie in deze compensatie-uitkeringen zijn ten gevolge van de door Witteveen gevolgde indirecte methode door hem als autonome belastingverlagingen aangemerkt.

Een bijzonder interessant punt vormt de stijging van de kosten van de binnenlandse schuld. Uit bijlage 2 van de Miljoenennota 1960 blijkt, dat deze stijging f. 105 mln. bedraagt. Door Witteveen werd deze stijging zonder meer als een impuls aangemerkt. Wat is echter het geval? In de eerste zeven maanden van 1959 heeft er voor circa f. 1 mrd. omzetting plaats gehad van driemaands schatkistpromessen in schatkistbiljetten, die een langere looptijd hebben ⁸⁾. Als conjunctuurpolitieke manoeuvre zal ieder deze semi-consolidatie binnen de vlottende rijksschuld gunstig waarden. Hierbij doet zich echter de technische merkwaardigheid voor, dat bij promessen de rentebetaling prenumerando geschiedt en bij biljetten postnumerando. Ten gevolge hiervan zullen rentebetalingen welke zonder deze semi-consolidatie in 1959 zouden hebben plaats gevonden, nu pas in 1960 plaats hebben. Uit conjunctureel oogpunt zal ook deze latere betaling ongetwijfeld gunstig moeten worden beoordeeld. Men vraagt zich af, of Witteveen hier geen slachtoffer wordt van zijn systeem door deze „debt-management”-politiek van het Rijk als een infla-

⁶⁾ Vgl. Miljoenennota 1960, blz. 29, rechter kolom, voetnoot 1.

⁷⁾ Voor de bedragen van beide uitgavencategorieën wordt verwezen naar tabel 2.

⁸⁾ Vgl.: Miljoenennota 1960, blz. 24 alsmede Maandstatistiek van het financieuzen (C.B.S.), september 1959, blz. 334 voor periode januari/juni en de Nederlandse Staatscourant van 15 september 1959 voor de maanden juli en augustus.

toire impuls in 1960 te beschouwen. In het geheel van het door hem gehanteerde model lijkt het theoretisch het meest verantwoord haar bij de eerste benadering geheel buiten beschouwing te laten. De liquiditeitsverkrapping, welke deze semi-consolidatie tot gevolg heeft, is een positieve noch negatieve impuls in de door hem gebruikte betekenis van bestedingsvergroten- de uitgave. De uiteindelijke invloed hiervan is bovendien buitengewoon moeilijk te meten, te meer daar deze vlottende schuld zich in overwegende mate in handen van de handelsbanken bevindt en de verkrapping dus voornamelijk tot deze sector beperkt blijft. De kwantitatieve betekenis van deze door Witteveen ten onrechte geconstrueerde impuls kan worden benaderd door uit te gaan van een rente voor de promessen van 2 pCt. en voor de biljetten van 3 pCt. De bovengenoemde semi-consolidatie heeft dan in 1959 een daling van de rentebetaling veroorzaakt van f. 20 mln. en in 1960 een stijging van f. 30 mln.

In verband met de rente-ontvangsten zal Witteveen ongetwijfeld een correctie willen aanbrengen voor de extra rente-ontvangsten ten gevolge van de vervroegde aflossing van het Britse Settlement. De post heeft eenzelfde karakter als de betaling i.v.m. de liquidatie van de E.B.U. en de deelneming in het I.M.F., waarvoor door hem wel wordt gecorrigeerd. Bijlage 2 van de Miljoenennota 1960 vermeldt hiervoor een bedrag van f. 26 mln. in 1959.

TABEL 2.

Expansieve impuls uitgaande van de Rijksbegroting
(correctie op berekening Witteveen)

	Miljoenennota 1959			Miljoenennota 1960		
	1958 vermoede-lijke uitkomst	1959 begroting	1958 vermoede-lijk beloop	1959 begroting	1959 vermoede-lijke uitkomst	1960 begroting
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	(in mln. gld.)					
1. regel 10 van tabel 1	7.656	7.562	7.208	7.578	7.446	7.617
2. additieve incidentele correcties						
a. sanering A.B.P. en Spoorwegpensioenfonds a)	— 159	— 183	— 159	— 183	— 183	— 218
b. ontvangsten t.g.v. vervroegde aflossing Britse Settlement	—	—	—	—	26	—
c. semi-consolidatie vlottende schuld	—	—	—	—	20	—30
3. abusievelijk opgenomen of niet opgenomen posten	—	—	7 b)	11 c)	—	—
4. totale relevante „netto” uitgaven	7.497	7.379	7.056	7.406	7.309	7.369
5. toeneming totale relevante uitgaven (+)	—	— 118	—	350 f)	253	60
6. autonome belastingverlagingen (+)	—	x + 50 d)	—	x + 50 d)	x + 50 d)	142 e)
7. expansieve impuls uitgaande van de begroting (+)	—	x — 68	—	x + 400 f)	x + 303	202

a) Voor 1958 vgl. tabel 1; voor 1959 Miljoenennota 1959, blz. 5, noot 2 bij tabel; voor 1960 Miljoenennota, blz. 6, noot 3 bij de tabel.

b) Vgl. tabel 1.

c) Verhoging uitgaven gewone dienst vgl. bijlage III, blz. 8.

d) Bruto autonome mutatie incl. afschaffing tijdelijke verhoging 190, waarbij vennootschapsbelasting op begrotingsbasis, volgens Miljoenennota 1959, blz. 29. Dus netto $84,3 \times 190 = 160$. Hiervan afschaffing tijdelijke verhogingen netto 110 (Miljoenennota 1959, blz. 6). Dus autonome mutatie bij verlenging tijdelijke verhoging $160 - 110 = 50$, waarbij vennootschapsbelasting op begrotingsbasis. Autonome mutatie met vennootschapsbelasting op batenbasis $50 + x$.

e) Bruto autonome verlaging excl. grondbelasting, waarbij vennootschapsbelasting op batenbasis $175 + 38 = 213$ (vgl. Miljoenennota 1960, blz. 29 in het bijzonder voetnoot 1 onder rechterkolom). Netto is dit $84,3 \times 213 =$

juist te interpreteren is het gewent dit bedrag *relatief* te beschouwen, nl. in verhouding tot de betreffende rijks-uitgaven en in verhouding tot de mogelijke en gewenste stijging van het nationaal inkomen in 1960. De laatstgenoemde relatering lijkt mij beter dan de door Witteveen redelijk geachte maatstaf van een „op de duur als normaal te beschouwen inkomensstijging”⁹⁾. Conjunctuurpolitiek richt zich immers op de mogelijkheden en wenselijkheden op korte termijn. In procenten van de betreffende overheids-uitgaven is f. 150 mln. ca. 3 pCt. (vgl. tabel 2). De mogelijke en wenselijke stijging van het nationaal inkomen zou ik voor 1960 op ten minste 4 à 4½ pCt. willen stellen en wel op grond van de volgende overwegingen. De maximale grens wordt gesteld door de eerste bottle-neck die zich bij overspanning zou voordoen, nl. de arbeidsmarkt. Indien voorzichtigheidshalve uit conjuncturele overwegingen wordt uitgegaan van de wenselijkheid dat de arbeidsreserve op het huidige peil gestabiliseerd blijft (80.000 man), dan stijgt het arbeidsaanbod in 1960 met ca. 1¾ pCt. Hierbij mag een produktiestijging worden aangenomen van ten minste 4 à 4½ pCt.

Een mogelijke en gewenste stijging van het reële nationaal inkomen met ten minste 4 à 4½ pCt. in 1960 zou worden gerealiseerd, indien alle autonome variabelen met dit percentage zouden toenemen¹⁰⁾. Indien nu de rijksuitgaven slechts met 3 pCt. stijgen, moet worden gezegd dat

180. Dus incl. verhoging grondbelasting $180 - 38 = 142$.

f) Mutatie t.o.v. vermoedelijk beloop 1958. Deze grootheden lijken mij van weinig betekenis.

Opmerking.

In de tabellen 1 en 2 worden met betrekking tot de kolommen 2 en 6 de verschillen in de autonome belastingmutatie veroorzaakt door de verwerking van de vennootschapsbelasting op batenbasis i.p.v. op begrotingsbasis (resp. x en 37) en door het weglaten van de compensatie aan de lagere overheid (resp. — 15 en — 7); met betrekking tot de kolommen 4 en 5 door de verwerking van de vennootschapsbelasting op batenbasis (x), weglaten van de compensatie aan de lagere overheid (— 15) en eliminatie van de hogere belastingopbrengst in 1958 dan aanvankelijk geraamd (251). Het verschil van f. 2 mln. in 1959 wordt verklaard door het feit dat het cijfer 110 uit noot d een benaderend bedrag voorstelt, zoals ter plaatse wordt vermeld.

Grootte en interpretatie van de gecorrigeerde impuls.

In tabel 2 zijn de besproken correcties aangebracht. Zij betreffen dus de autonome belastingmutaties, de sanering van het A.B.P. en het Spoorwegpensioenfonds, de semi-consolidatie van de rijksschuld en de ontvangsten i.v.m. het Britse Settlement. Het blijkt dan, dat de expansieve impuls die van de begroting uitgaat in 1960 aanzienlijk geringer is dan in 1959, nl. f. 202 mln. tegenover ten minste ca. f. 300 mln. In tegenstelling tot de conclusie van Witteveen gaat er dus van de begroting 1960 een geringere expansieve werking uit. Hierbij bedenke men dat op grond van de gebruikte uiterst globale methode (geen weging!) de respectievelijke impulsen niet méér kunnen zijn dan uiterst globale indicaties. Beperken wij ons nu verder tot 1960. Om de expansieve werking van de begroting 1960

de begroting conjunctureel gezien een zekere ruimte schept, en wel in die zin, dat de andere variabelen met een hoger percentage kunnen stijgen dan 4 à 4½ pCt. Anders geformuleerd: conjunctureel gezien is een stijgingspercentage van de rijksuitgaven van slechts 3 in die omstandigheden alleen aanvaardbaar, indien de waarschijnlijkheid en wenselijkheid bestaat, dat de andere bestedingscomponenten een groter aandeel in de totale bestedingen zullen gaan innemen, daar anders een ongewenste stagnatie zou ontstaan.

⁹⁾ Zie „E.-S.B.” van 14 oktober 1959, blz. 824.

¹⁰⁾ Dit veronderstelt een lineair model waarvan de marginale en gemiddelde quoten aan elkaar gelijk zijn; uiteraard een zeer sterke vereenvoudiging, zodat de hieruit volgende conclusies dan ook met grote voorzichtigheid moeten worden gehanteerd.

Men zou zich nu kunnen afvragen, of de ruimte welke adus door de begroting wordt geschapen, voldoende is om spanningen — met name op de arbeidsmarkt — te voorkomen. Hierop zou ik het antwoord schuldig willen blijven, daar dit een volledige prognose van de Nederlandse volkshuishouding impliceert. Nog een enkel woord slechts over het structurele aspect van de begroting.

Conjunctureel versus structureel aspect.

Expliciet wordt door Prof. Witteveen gesteld, dat hij een beoordeling geeft uit conjunctureel oogpunt. Hiermede wordt impliciet aangegeven dat een begroting meerdere aspecten heeft en dat een volledige beoordeling ook deze andere aspecten in de beschouwing zou betrekken. Omtrent dit punt zal in de bespreking vershil van mening bestaan. In feite komt Witteveen echter tot een aantal waardeoordelen die uitsluitend gebaseerd zijn op de vermeende conjuncturele merites van de begroting, doch qua inhoud een veel wijdere strekking hebben. In feite wordt — zonder de andere aspecten nagenoeg in de beschouwing te betrekken — een algemeen negatief oordeel over dit regeringsstuk uitgesproken.

Een aarzelende poging om ook met de structurele aspecten van de begroting rekening te houden kan worden geconstateerd op blz. 824. Hier stelt schrijver, dat de overheidsuitgaven hadden kunnen dalen daar de uitgaven van het L.E.F. in 1960 lager zijn en de overige uitgaven dus slechts hadden kunnen dalen. Dit laatste wordt dan kennelijk als mogelijk gestabiliseerd. Dit laatste wordt dan kennelijk als mogelijk gestabiliseerd. Dit laatste wordt dan kennelijk als mogelijk gestabiliseerd. Omdat de uitgaven ook in 1958 en 1959 niet zouden zijn gestegen. Nu zou men evenzeer hebben kunnen redeneren dat, indien in een expanderende economie de overheidsuitgaven gedurende twee jaren constant zijn gebleven, het dan wel uitermate bezwaarlijk is om ze in het derde, daarop volgende jaar, wederom constant te houden. Deze redenering zou, dunkt mij, geen groter simplisme bevatten dan de in feite gebezigde. Men zal naar de afzonderlijke categorieën moeten zien en dan nagaan, of het, rekening houdend met alle factoren, verantwoord is de onderscheiden uitgaven al of niet te laten stijgen of dalen. Zo komen in de Miljoenennota van 1960 bijv. stijgingen voor van de uitgaven, voor onderwijs (f. 145 mln.), defensie (f. 31 mln.) en weg- en waterbouwkundige werken (f. 62 mln.). Accepteert men deze als onvermijdelijk, dan zou men in de gedachte van Witteveen andere hebben moeten kappen. Om hieromtrent tot een verantwoord oordeel te komen, zou dan toch minstens geargumenteed moeten worden aangegeven, welke uitgaven dit lot zouden moeten ondergaan. Wenst men zich niet op dit terrein van waardeoordelen te begeven, dan lijkt hiervan een noodzakelijke consequentie dat men zich van een generaliserend waardeoordeel onthoudt.

Wat nu echter te denken van het constant blijven van de uitgaven in 1958 en 1959? We zouden te veel op technische details moeten ingaan om dit globale gegeven juist te interpreteren. Toch zou dit nodig zijn voor een verant-

TABEL 3. *Verloop van enige Rijksuitgaven*

	1957 vermoede- lijk beloop	1958 vermoede- lijk beloop	1959 vermoede- lijke uit- komst	1960 ontwerp- begroting
	(1)	(2)	(3)	(4)
	(in mln. gld.)			
Vergoeding oorlogs- schade	211	139	108	85
Vergoeding ramp- schade	30	11	7	25
Militaire uitgaven ..	1.866	1.771	1.659	1.690
Totaal	2.107	1.921	1.774	1.800
Toeneming totaal ..	—	— 186	— 147	26

woord oordeel. Volstaan moge worden met de verwijzing naar tabel 3. Daaruit blijkt dat van deze uitgaven de oorlogsen rampschadevergoeding en militaire uitgaven tezamen in 1958 en 1959 een daling vertoonden van respectievelijk ca. f. 200 en f. 140 mln., terwijl zij in 1960 met ca. f. 25 mln. toenemen. Door de incidentele daling van een deel der „normale” uitgaven konden de overige stijgen zonder dat het totaal toenam. Hierbij zij bedacht dat deze mutaties vrijwel buiten de invloed van de Regering tot stand komen. Aangaande de subsidies aan het L.E.F. zij nog vermeld, dat deze niet alleen in 1960 lager zijn geraamd dan in 1959, doch ook voor 1959 een daling vertonen ten opzichte van 1958 en wel met ca. f. 150 mln. (in 1958 ten opzichte van f. 120 mln. toe). Hiermede moge voldoende zijn aangegeven, hoe gevaarlijk het is ter beoordeling van het structurele aspect van de begroting te volstaan met globale gegevens of een enkele incidentele post.

Samenvatting en conclusie.

Ofschoon men het in principe eens kan zijn met het door Prof. Witteveen gehanteerde denkschema, bestaan er fundamentele bezwaren tegen de door hem gebezigde concrete toepassing. Op grond hiervan moeten de berekende impulsen met groot voorbehoud worden geïnterpreteerd. Bovendien leidt een van deze bezwaren ertoe, dat correcties moeten worden toegepast op de door hem berekende impuls; dit is bovendien nodig in verband met het opnemen van enige posten zonder „monetaire betekenis”. De aldus gecorrigeerde impuls is voor 1960 geringer dan in 1959 en scheidt door zijn beperkte omvang ruimte voor een extra toeneming van andere bestedingscategorieën. Een verantwoord slotoordeel over de begroting veronderstelt echter, dat naast dit conjuncturele aspect ook andere aspecten in de beschouwing worden betrokken, met name het structurele.

Uit dit alles moge de conclusie worden getrokken, dat de begroting voor de econoom een moeilijk stuk vormt, doch dat hij het zich zelf en de lezer aanzienlijk eenvoudiger maakt, indien hij in zijn analyse aansluit bij de indeling van de begroting volgens de methode van de nationale boekhouding (bijlage 2). Het is jammer dat Prof. Witteveen van dit instrumentarium geen gebruik heeft gemaakt.

¹s-Gravenhage.

Th. A. STEVERS.

NASCHRIFT

Gaarne geef ik dadelijk een reactie op de kritiek van de heer Stevers. Aan de twee fundamentele bezwaren van Stevers moge ik voorbij gaan. Concrete conclusies trekt Stevers daaruit immers niet. Er zij alleen opgemerkt, dat de mij door Stevers toegeschreven „moed die nauwelijks nog van vermetelheid kan worden onderscheiden” impliciet aan-

wezig moet zijn bij ieder, die over de begroting spreekt en oordeelt, waarbij dus in de eerste plaats ook is inbegrepen de Minister van Financiën zelf. Een zinvolle discussie over het complexe geheel van de staatsfinanciën wordt nu eenmaal pas mogelijk, wanneer de vele posten zijn gesommeer tot een overzichtelijk geheel.

Dat de conjuncturele uitwerking van verschillende categorieën van uitgaven kan uiteenlopen ben ik op zichzelf natuurlijk met Stevers eens. Ook stem ik er geheel mee in, dat voor het verkrijgen van een zo juist mogelijke benadering een poging moet worden gedaan om althans die elementen uit de begrotingscijfers te elimineren, die duidelijk *geen* conjunctureel effect van belang zullen hebben en die daardoor ons beeld in aanzienlijke mate dreigen te verstoren. Met dat doel heb ik juist mijn analyse van de begroting ontworpen. Terwijl hij mijn gedachtengang in principe volgt, wil Stevers nu echter nog een aantal verdere correcties aanbrengen, waardoor een lichte wijziging van het begrotingsbeeld zou ontstaan. Wanneer men op die wijze met corrigeren voortgaat, rijst wel de vraag, waar de grens ligt waarachter onze voorstelling zou gecompliceerd en onzeker wordt, dat de verfijningen hun zin gaan verliezen. De correcties, die Stevers voorstelt blijven in het algemeen nog wel binnen deze limiet; op een enkel punt kan men hierover m.i. discussiëren. Ik moge deze correcties thans puntsgewijze behandelen.

1. Een eerste kritiekpunt betreft de bepaling van de *autonome belastingmutatie* van 1958 op 1959. Hier heeft Stevers volkomen gelijk. Ten onrechte heb ik over het hoofd gezien, dat de werkelijke belastingopbrengst in 1958 volgens de gegevens in de bijlagen van de Miljoenennota 1960 nog weer belangrijk lager wordt gesteld (f. 250 mln.) dan in de in 1959 vermelde vermoedelijke uitkomst. Houdt men hiermee rekening, dan blijkt inderdaad de inflatoire impuls, die in 1959 van de overheidsfinanciën is uitgegaan, f. 250 mln. groter te zijn geweest. Belangrijker voor de huidige problematiek zijn intussen de wijzigingen, die Stevers in de inflatoire impuls voor 1960 wil aanbrengen.

2. De eerste correctie betreft ook hier de belastingdruk. Stevers meent, dat de autonome verlaging van de vennootschapsbelasting op „batenbasis” en niet op „begrotingsbasis” moet worden genomen. Dit past in principe inderdaad beter in mijn gedachtengang. Toch lijkt het mij de vraag, of het verschil van f. 37 mln., dat hierdoor zou ontstaan, in dit bijzondere geval het conjuncturele effect juist weergeeft. Het gaat hier immers om de investeringsaftrek en de vervroegde afschrijving, waarvan de termijn per 1 januari 1959 tot twee jaar is teruggebracht. Door die beperking van de termijn is natuurlijk het *bedrag* van de in een boekjaar verkregen belastingvermindering in 1959 met een sprong omhoog gegaan. Het verschil van f. 37 mln. zal daaraan waarschijnlijk voor een groot deel zijn toe te schrijven: de daling van de belastingopbrengst zal dan van het boekjaar 1959 op 1960 uiteraard weer geringer zijn dan van 1958 op 1959 het geval was. Het *conjuncturele effect* zal hier echter niet parallel lopen met het bedrag van de jaarlijkse belastingvermindering. Een aftrek van 2 maal 8 pCt. zal immers een ongeveer gelijke stimulans vormen als een van 4 maal 4 pCt. Het komt mij voor, dat het verschil van f. 37 mln. daarom *in dit geval* beter buiten beschouwing kan blijven.

3. De opmerking van Stevers over het effect van de semi-consolidatie van vlottende schuld lijkt mij juist. Hier doet zich een merkwaardige afwijking voor in de tijdstippen, waarop de rente verschuldigd wordt en waarop de betaling plaatsvindt. Ik ben de heer Stevers dankbaar voor deze correctie; men moet de Miljoenennota wel zeer nauwkeurig lezen om dit punt te ontdekken! Bij mijn spijt over mijn onoplettendheid put ik intussen enige troost uit het feit, dat ook de Minister van Financiën in zijn beschouwingen deze correctie nergens verwerkt.

4. Een andere correctie met betrekking tot de rente vormt de extra rente-ontvangst bij de vervroegde aflossing van het Britse Settlement. Waarom zou deze rente-ontvangst buiten beschouwing moeten blijven? Stevers motiveert dit eigenlijk niet; en ook de toelichting bij deze post in de Miljoenennota heeft mij niet duidelijk gemaakt in welk opzicht deze post van andere rente-ontvangsten zou verschillen. Bij nadere informatie bleek echter het eigenaardige van deze ontvangst hierin te schuilen. Over het Britse Settlement was slechts een uiterst lage rente verschuldigd. Bij vervroegde aflossing is daarom van Nederlandse kant bedongen, dat het rentevoordeel dat ons op deze wijze zou ontgaan zou worden vergoed. Vandaar een eenmalige rente-ontvangst van f. 26 mln. Zeker hebben wij hier dus een bijzondere post. Ik zie echter niet in, waarom deze geen monetaire betekenis zou hebben. Onze Overheid heeft hier bij haar onderhandeling een voordeel kunnen boeken, dat ten volle aan onze betalingsbalanspositie ten goede is gekomen. Hier overschrijft Stevers m.i. de grens, waar corrigeren nog nut oplevert.

5. Ten slotte kom ik dan tot een zeer belangrijk punt: de *pensioenen*. Stevers wenst hier de sanering van het A.B.P. en het Spoorwegpensioenfonds buiten beschouwing te laten. Extra uitkeringen van het Rijk aan deze fondsen komen immers in de vorm van leningen weer terug. De uitkeringen veranderen daardoor niet. Stevers' gedachte is dus blijkbaar deze: het komt voor het conjunctureel effect niet aan op de „vestzak-broekzak”-verrekeningen tussen Rijk en fondsen; het gaat om de werkelijke pensioenbetalingen. In die gedachte vind ik iets aantrekkelijks. Tegen een dergelijke uitbreiding van de analyse van de begroting heb ik geen enkel bezwaar, *mits deze consequent wordt toegepast*. Dit betekent, dat men dan ook inderdaad over de gehele linie de werkelijke pensioenbetalingen in de plaats moet stellen van de verschillende uitkeringen van het Rijk aan de pensioenfondsen. Niet alleen de saneringsuitgaven moeten dan vervallen; de mutatie in de post „Niet toegerekende uitgaven voor pensioenen en wachtgeld” moet in zijn geheel vervangen worden door de totale pensioenbetalingen. Deze laatste betalingen zullen volgens de begroting 1960 van het A.B.P. met f. 10 mln. toenemen. Daarbij zijn de gevolgen van de voorgenomen samenloopregeling met de bodempensioenen uit de A.O.W. en A.W.W. nog niet in aanmerking genomen. Dit moet echter wel gebeuren; ook de rijksbegroting is op deze samenloopregeling gebaseerd.

De gevolgen van deze complexe regeling voor de ambtenaren laten zich volgens de M.v.T. bij het betreffende wetsontwerp zo samenvatten, dat de netto-salarissen — na aftrek dus van pensioenpremies — met f. 30 mln. zullen stijgen ¹⁾. Door het gehele stelsel van pensioenvoorzieningen zullen dus de inkomens van ambtenaren en gepensioneerden tezamen met f. 40 mln. omhoog gaan. Dit wijkt aanzienlijk af van de cijfers, die Stevers verkrijgt. Door de saneringspost weg te laten, gaat hij in feite uit van een *daling* van de uitgaven voor pensioenen met f. 40 mln ²⁾. Het doortrekken van de consequenties — waardoor deze correctie als een boemerang werkt — geeft dus een verschil in de inflatoire impuls van f. 80 mln.

Op deze wijze komt bovendien nog een ander belangrijk

¹⁾ Zie Wetsontwerp 5537, M. v. T., blz. 9.

²⁾ De totale post voor pensioenen daalt met f. 5 mln.; de saneringsuitgaven stijgen echter met f. 35 mln. Zie Miljoenennota, blz. 23.

punt in onze gezichtskring. Wanneer wij de pensioenfondsen als een geheel met het Rijk willen gaan beschouwen, is het maar één stap om ook de wijzigingen in het A.O.W.- en A.W.W.-fonds in het beeld te betrekken. Deze fondsen worden immers geheel door wettelijke regelingen beheerst. Van 1959 op 1960 doet zich hier ook juist een ingrijpende wijziging voor. De invoering van de A.W.W., waartegenover de premie voorlopig gelijk blijft, houdt een inflatoire impuls in, die gelijk is aan het volle bedrag van de in het eerste jaar te verwachten uitkeringen, die in de M.v.T. op f. 173 mln. zijn geschat ³⁾.

³⁾ Zie Wetsontwerp 5390, M. v. T., blz. 31.

VOLGENDE WEEK VERSCHIJNT HET
SPECIALE NUMMER VAN „E.-S.B.”

OVER

HET NOORDEN DES LANDS

★

Het bevat bijdragen van: de Commissarissen der Koningin in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe; Prof. Dr. F. J. de Jong en Prof. Dr. H. Rijken van Olst; Prof. Dr. A. I. Diepenhorst; Prof. Mr. A. Kleijn; Prof. Dr. H. Nieuwenhuis; Prof. Dr. L. H. Klaassen; Dr. Ir. A. Vondeling; H. Roelfsema; J. E. Duintjer; Ir. J. Dieperink; Ir. R. van de Waal; Ir. W. I. C. van Veelen; Drs. C. Voormolen; Mr. C. Stapel; Drs. Th. G. Heijke; Drs. L. J. Locht; Drs. F. J. Kooistra; Ir. R. Sijbolts; de burgemeesters van Delfzijl, Emmen en Smallingerland (Drachten); enkele directeurs van onlangs in het Noorden gevestigde ondernemingen.

★ ★ ★

Uiterlijk 31 oktober dienen advertentieopdrachten en -materiaal voor dit nummer in het bezit te zijn van de N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (tel. 69300, toestel 1 of 3).

★ ★ ★

Losse nummers ad f. 2 per exemplaar kunnen uitsluitend worden besteld bij de administratie van „Economisch-Statistische Berichten”, Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam 6 (tel. 38040).

Op basis van deze overwegingen kan nu een nieuwe berekening worden gegeven van de inflatoire impuls, die voor 1960 van de overheidsfinanciën zal uitgaan. Daartoe ga ik op mijn beurt uit van de door Stevers gevonden impuls van f. 202 mln. en voeg daar mijn correcties aan toe.

Berekening inflatoire impuls voor 1960

Inflatoire impuls volgens Stevers	f. 202 mln.
Niet door mij overgenomen correcties:	
vennootschapsbelasting	„ 37 mln.
rente Britse Settlement	„ 26 mln.
*Mutatie in werkelijk betaalde pensioenen Rijk (incl. salarisverhoging door samenloopregeling)	„ 80 mln.
Extra pensioenen A.W.W.	„ 173 mln.
Totaal	f. 518 mln.

De inflatoire impuls voor 1960 wordt op die wijze dus nog aanzienlijk groter dan in mijn aanvankelijke berekening. Zou men de A.W.W.-uitkeringen niet willen meerekenen, dan blijft de impuls ongeveer even groot. Dit is echter slechts een kwestie van grensbepaling. Dat de A.W.W. een inflatoire impuls meebrengt van f. 173 mln. staat vast. Ook is het vrijwel zeker, dat de vrijere loonvorming een salarisverhoging voor de ambtenaren zal meebrengen. Schatten wij deze voorzichtig op 3 pCt., dan zou de inflatoire impuls nog met f. 75 mln. toenemen tot f. 593 mln. Dit laatste bedrag vormt circa 7 pCt. van de betreffende uitgaven ⁴⁾. Dit zou niet alleen hoger liggen dan de door mij als normaal beschouwde stijging van het inkomen, maar ook de door Stevers als wenselijk geziene stijging van de produktie met 4 à 4½ pCt. aanmerkelijk overtreffen.

Tot besluit nog één opmerking over het conjuncturele en het structurele aspect van de begroting. Stevers gaat er als vanzelfsprekend van uit, dat voor een volledige beschouwing van de begroting ook andere dan conjuncturele aspecten, structurele aspecten dus, moeten worden gezien. Die zienswijze is zeer verbreed. Toch meen ik, dat zij in principe onjuist is. De norm van een anti-cyclische begroting is in de plaats gekomen voor de oude eis van de sluitende begroting. Deze laatste eis is terecht nooit gezien als slechts één aspect van de begroting, dat naar behoefte voor andere aspecten zou moeten wijken. Het was een eis van gezond financieel beheer om aan de structurele behoeften aan overheidsdiensten te voldoen binnen het raam van een sluitende begroting. Belastingdruk en overheidsdiensten moeten dan in hun betekenis steeds tegen elkaar worden afgewogen. De huidige norm der anti-cyclische begrotingspolitiek zal zich evenzeer moeten ontwikkelen tot een absolute grens, waarbinnen de overige behoeften met elkaar in evenwicht worden gebracht. Zolang dit inzicht nog niet is doorgedrongen, zal men uitgavenverhoging en belastingverlaging tegelijk nastreven om het pijnlijke proces van onderlinge afweging te ontgaan. Inflatie moet daarvan onvermijdelijk het gevolg zijn. Blijft men binnen die grens, dan impliceert de ook door de Regering uitgesproken erkenning, dat de belastingdruk te hoog is, de noodzaak van een verlaging van uitgaven in verhouding tot het nationaal inkomen. Dit „generaliserend waarde-oordeel” neem ik gaarne voor mijn rekening.

Rotterdam.

Prof. Dr. H. J. WITTEVEEN.

⁴⁾ Daar de A.W.W.-uitkeringen nu in de impuls zijn meegerekend, is bij de berekening van het stijgingspercentage ook uitgegaan van het totaal van de betreffende rijksuitgaven, vermeerderd met de uitkeringen van het gecombineerde A.O.W.- en A.W.W.-fonds, vóórdat de A.W.W. inging, van f. 1 mrd.

25 jaar C.D.I.U.

Wanneer in november 1959 de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer zijn 25-jarig bestaan herdenkt, betekent dit niet dat in november 1934 de Overheid ter bereiking van bepaalde doeleinden in het economisch vlak voor het eerst greep naar het middel van de kwantitatieve restrictie bij de in- en uitvoer. Immers, reeds in 1931, toen het buitenland ons was voorgegaan met het instellen van contingenteringen en kunstmatige exportbevordering, werd onze Regering genoodzaakt afweermaatregelen te nemen. Zij kreeg hiertoe tijdelijke bevoegdheden in de vorm van de Crisis Invoer Wet en de Crisis Uitvoer Wet. De eerste gaf de mogelijkheid, als retorsie ter bescherming van de afzet van de eigen produkten op de binnenlandse markt en om een basis te hebben voor handelspolitieke onderhandelingen, invoercontingenteringen vast te stellen. Hiervan is op ruime schaal gebruik gemaakt. De Crisis Uitvoer Wet beoogde een overheidsingrijpen indien in verband met de invoercontingentering in het buitenland een ongebreidelde concurrentie van de Nederlandse export onderling ongewenst werd geacht. Te dezer zake is slechts incidenteel ingegrepen. Voor de uitvoering van beide soorten maatregelen werd begin 1932 het Crisis In- en Uitvoer Bureau gecreëerd. Deze door een regeringsadviescommissie bijgestane departementale afdeling delegerde aan commissies en dergelijke organen uit het bedrijfsleven de bevoegdheid tot afgifte van documenten.

De door de in 1929 ingezette wereldcrisis ontstane noodtoestand in een groot deel van de wereld deed verschillende regeringen nog naar een ander vermeend middel grijpen tot redding van zijn nationale economie, nl. het doen uiteenvallen van de vaste monetaire relaties zoals het loslaten van de gouden standaard en manipulatie met de wisselkoersen. Ook de gedachte aan planmatige economie kwam op. De ontwrichting van het internationale betalingsverkeer, waaraan ook de economische wereldconferentie in 1933 geen halt had kunnen toeroepen, culmineerde in enkele landen in de afkondiging van een betalingsmoratorium. Het voornaamste land hiervan was Duitsland dat in 1934 de betaling van zijn schulden aan het buitenland stopzette. De Wet Internationaal Betalingsverkeer 1934 stelde de Regering in staat eind 1934 een clearing-verdrag met Duitsland af te sluiten. Uit de verplichte stortingen van de schulden aan Duitsland bij het Nederlandsch Clearing Instituut konden voortaan achterstallige en nieuwe vorderingen op Duitsland aan de Nederlandse crediteuren worden uitbetaald. Met de uitvoering van de nieuwe regeringstaak om de, bij de wensen van de uitvoerhandel achterblijvende, middelen zo economisch verantwoord en rechtvaardig mogelijk over de verschillende sectoren (Nederland-Nederlandsch-Indië; industrie-landbouw; belanghebbenden onderling) te verdelen werd het Crisis Uitvoer Bureau — losgemaakt van het C.I.U.B. — belast. Op 8 november 1934 ving de leider van het nieuwe Bureau zijn werkzaamheden aan. Het lijkt gerechtvaardigd te dezer plaatse de verdere lotgevallen van het orgaan dat sedertdien aan het overheidsbeleid inzake de buitenlandse handel uitvoering heeft gegeven en waarin zich de economische ontwikkelingen in eigen land en in de wereld weerspiegelen, summier te beschrijven.

Tot de Duitse invasie in 1940 heeft het stelsel van goeddeels op statistische gegevens gebaseerde contingenteringen

voor uitbetaling uit de clearing ondanks grote Duitse druk („liever kanonnen dan boter”) goed gefunctioneerd. In belangrijkheid en omvang was de taak van de regulering der uitbetalingen voor goederenleveranties van de clearing toen echter reeds terzijde gestreefd door de aan het C.U.B. verstrekte opdracht om uitvoering te geven aan de wegens de oorlogstoestand in 1939 afgekondigde uitvoerverboden op grond van de uitvoerverbodenwet 1914, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 1935. Aangezien de aanvoeren bevestigend bleven konden de dispensaties van de uitvoerverboden met vrij gulle hand worden verstrekt. De eveneens aan het C.U.B. opgedragen centrale controle op de uitvoerverboden ter verzekering van de toepassing van de neutraliteitspolitiek kwam door de overrompeling niet verder dan het stadium van de voorbereiding.

De deviezensgrens met Duitsland werd in 1941 en iedere grenscontrole op het goederenverkeer met dit land in 1942 opgeheven. Door de grote aanspraken van de bezetters op onze voorraden en produktie kwam Nederland t.a.v. het verkeer met de overige landen waarmede nog handel mogelijk was voor de noodzaak te staan, ter bereiking van een evenwicht in de clearingen welke door Duitsland voor ons met deze landen waren afgesloten, de invoer af te stemmen op de geringe mogelijkheden die de uitvoer, welke aan vergunning gebonden bleef, nog bood. De uitvoering van deze invoercontingentering door middel van beperking der stortingsvergunningen in de clearing en aanvankelijk ook de verstrekking van uitvoervergunningen (exportcertificaten) werden voor de goederen uit de industriële sector, gedelegeerd aan de reeds in 1939 opgerichte Rijksbureaus, terwijl voor de agrarische produkten de zgn. monopoliehouders competent waren. De centrale regulerende, controlerende en administratieve taak inzake het complex van in- en uitvoermaatregelen was aanleiding om in 1941 de Centrale Dienst voor In- en Uitvoer in te stellen, welke daarbij de functie van het C.U.B. overnam.

Reeds bij de Regering in Londen was de overtuiging gegroeid dat de vraagstukken, betrekking hebbende op de in- en uitvoer, na de bevrijding meer dan ooit een onderdeel zouden vormen van het totale economische herstel. De bevoegdheid tot regulering legde zij vast in het Besluit Regeling In- en Uitvoer 1944 en met de In- en Uitvoer-verbodenbeschikking van juni 1945 viel de keuze op een integraal in- en uitvoerverbod van goederen zonder een namens de Minister door of vanwege de C.D.I.U. verleende vergunning. In september 1945 machtigde De Nederlandse Bank de C.D.I.U. tot het verlenen c.q. doen verlenen van deviezenvergunningen krachtens het Deviezenbesluit 1945.

Tot 1949 heeft het moeizame herstel van het internationale goederen- en betalingsverkeer zich in hoofdzaak langs drie wegen afgespeeld. Met een groot aantal landen werden op streng bilaterale basis handels- en betalingsakkoorden afgesloten. Met een aantal voornamelijk Europese landen, waarmede geen handelsverdrag werd afgesloten of waarmede het handelsverdrag vnl. wegens onoverbrugbare prijsverschillen niet op gang kon komen, wikkelde zich het verkeer in de vorm van compensatie- en reciprociteitstransacties af. Een autonome politiek ten slotte kon worden uitgevoerd t.a.v. het handelsverkeer

met het dollar- en sterlinggebied, Engeland uitgezonderd.

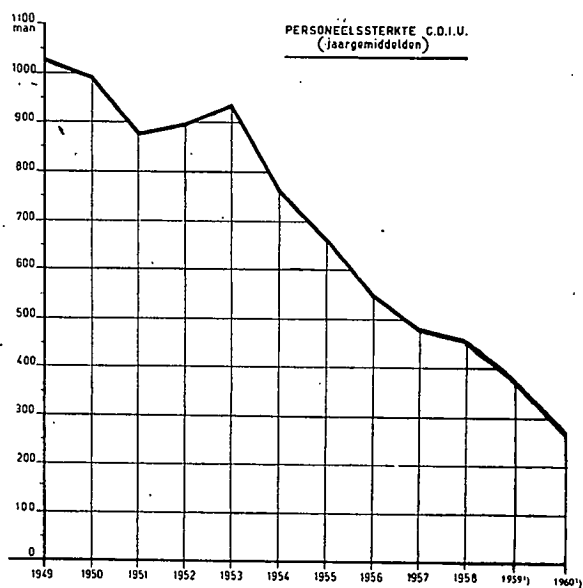
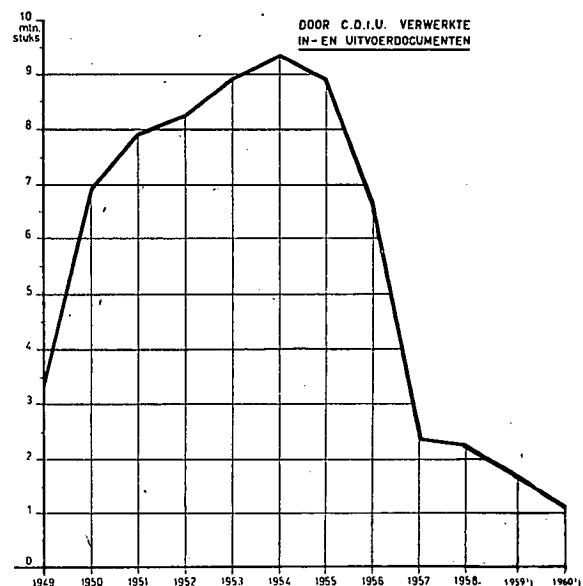
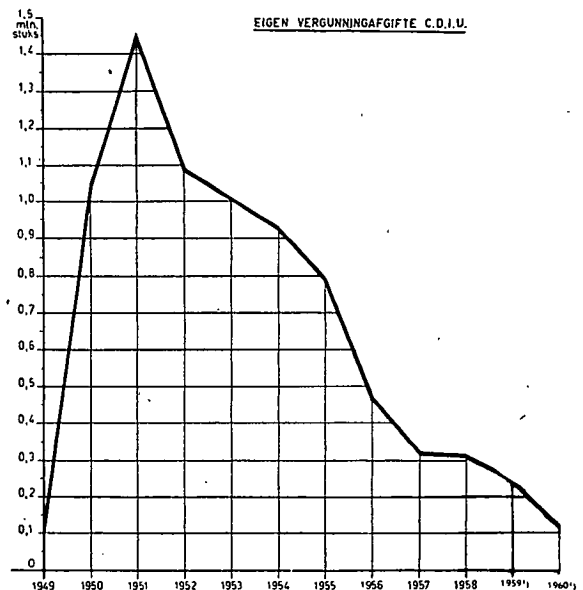
Stelde de centrale regulerende en administratieve functie voor het volledig aan een vergunningstelsel onderworpen buitenlandse handelsverkeer de C.D.I.U. reeds voor een enorme taak, de medewerking aan de zeer vergaande en exacte administratieve en documentaire verantwoording van de in 1948 gestarte Marshall-hulp deed het Bureau dat sedert de bevrijding geen moment op adem had kunnen komen, bijna onder de last bezwijken. Nog tijdig doorgevoerde reorganisatiemaatregelen maakten dat de scherpe stijging in de internationale handel in 1950, voornamelijk ten gevolge van de in 1949 ingezette O.E.E.S.-liberalisatie en het Korea-effect, in de juiste administratieve banen kon worden geleid. De in omloop gebrachte in- en uitvoerdocumenten stegen van 1,2 mln. in 1949 tot 2,3 mln. in 1950, de door de C.D.I.U.-administratie te verwerken bescheiden van 3,4 mln. tot 7,0 mln. De stijging van beide massaliteiten heeft zich tot 1954 voortgezet tot 3,1 mln. en 9,3 mln. De centralisatie van de afgifte van de in- en uitvoerdocumenten bij de C.I.D.U. voor goederen uit de industriector, waarmee in 1949 een aanvang werd gemaakt, werd vrijwel volledig toen medio 1953 ook de afgifte van invoervergunningen voor gecontingenteerde goederen van de in het Centraal Rijksbureau geconcentreerde Rijksbureaus werd overgenomen.

De functie van de C.D.I.U. als gedelegeerde van De Nederlandsche Bank voor de afgifte van deviezenvergunningen is goeddeels schuil gegaan achter het stelsel dat in de in- en uitvoervergunning zowel de goederen- als de betalingsvergunning was geïncorporeerd. Slechts in geval van abnormale wijzen van verrekening, bij verrekening in niet-toegestane valuta's, bij de hantering van vooruitbetalingsverboden e.d. kwamen de specifieke uit deviezenoverwegingen voortvloeiende beoordelingsnormen tot gelding. Naast de verlening van deviezenvergunningen heeft de C.D.I.U. echter ook ten behoeve van De Nederlandsche Bank de controle uitgeoefend op het rechtmatig gebruik van de ter beschikking gestelde deviezen. De in principe per vergunning voor dit doel toegepaste vergelijkingen hebben aan het administratieve vermogen van de Dienst zeer hoge eisen gesteld. De noodzaak tot het blijven uitoefenen van deze controle is van overwegende invloed geweest op de keuze van aan de sedert 1949 steeds verder afnemende restricties aangepaste formaliteiten bij in- en uitvoer. Bij Algemene Vergunning werd het in 1952 mogelijk geliberaliseerde industrieproducten in te voeren en een groot aantal industrieproducten uit te voeren onder overlegging van een door belanghebbenden ingevuld en niet van te voren door de Overheid gewaarmerkt document (de Melding) aan de hand waarvan controles mogelijk bleven.

Eerst toen de afnemende overheidsbemoeiing met de in- en uitvoer, ten gevolge van de gestadige afbraak van het orthodoxe handelspolitieke bilateralisme, de voortschrijdende liberalisatie, de non-discriminatoire werking van de Europese Betalings Unie, de toenemende kracht van de Benelux en de beginnende Europese integratie door de Europese Kolen- en Staalgemeenschap, in 1956 door De Nederlandsche Bank werd aangevuld met multilateralisatie van het lopende verkeer binnen de E.B.U. en instelling van de transferabele guldenszone, kon worden overgegaan tot afschaffing van alle C.D.I.U.-documenten voor niet aan restricties gebonden in- en uitvoer vnl. uit en naar de E.B.U.-landen.

Nadat eind 1958 de externe convertibiliteit werd afge-

kondigd kon de documentvrije regeling met het dollargebied worden uitgebreid. Door de vrijstelling in 1959 van vergunning van het lopende betalingsverkeer met de gehele wereld zijn thans voor goederen uit de industrie-

1) geschat.

sector nog slechts goederenvergunningen voor een kleine range van artikelen vereist. De gehandhaafde restricties vloeien vrijwel uitsluitend uit handelspolitieke overwegingen, waaronder die van bescherming, en uit in internationaal verband gemaakte afspraken (E.G.K.S., Euratom, Oost-Westhandel e.d.) voort. Voor een kleine reeks van landen is het handelsverkeer vooralsnog integraal aan vergunning gebonden. In de landbouwsector is de afgifte van vergunningen volledig aan de produktschappen gedelegeerd en de documentvrijheid is hier minder ver doorgevoerd.

De buitenlandse handelspolitiek wordt thans vrijwel volledig in Benelux-verband gevoerd. De sedert 1956 afgesloten Beneluxhandelsakkoorden en de vorderingen inzake de overige gemeenschappelijke handelspolitiek, waaronder die t.o.v. de Europese Economische Gemeenschap, leidden tot het gezamenlijk beheer van de meer-soortige quota. Daardoor is een intensieve samenwerking op het vlak van de taken van beide diensten tussen de

Centrale Dienst voor Contingenten en Vergunningen te Brussel en de C.D.I.U. ontstaan.

Het ontwerp voor de nieuwe In- en Uitvoerwet, welke moet dienen ter vervanging van het Besluit Regeling In- en Uitvoer dat zou hebben moeten vervallen één jaar na het einde van de oorlogstoestand voor het Koninkrijk, dus in 1953, doch dat sindsdien enige malen is verlengd, zal bij aanneming leiden tot een vergunningstelsel dat uitsluitend zal kunnen worden gebaseerd op zgn. positieve in- en uitvoerverboden, d.w.z. dat slechts vergunningen zullen worden vereist voor transacties ten aanzien waarvan dat uitdrukkelijk bij Algemene Maatregel van Bestuur zal zijn voorgeschreven.

De Centrale Dienst voor In- en Uitvoer viert zijn jubileum op een tijdstip dat de in de grafieken op blz. 876 weergegeven lijnen van zijn activiteiten een sterke beweging vertonen; tevens zijn deze echter een weerspiegeling van herwonnen vrijheid en kracht. Handeldrijvend Nederland kan zich hierover slechts verheugen.

's-Gravenhage.

Drs. E. C. VOSSENBERG.

De melkprijs in West-Europa

In „E.-S.B.” van 30 september jl. komt een artikel voor van de hand van Drs. H. Schelhaas over de economische positie van de Nederlandse zuivelindustrie. Reeds eerder was in „E.-S.B.” (van 17 december 1958) over ongeveer ditzelfde onderwerp een artikel verschenen van Dr. Ir. J. Sevenster. Gezien de grote bedragen op de rijksbegroting voor consumenten- en producentensubsidies voor de melk en de vrij grote politieke spanningen rond dit onderwerp is het geen wonder dat hiervoor grote belangstelling bestaat. Te betreuen valt echter dat de behandeling van dit onderwerp niet altijd gepaard gaat met de grootst mogelijke wetenschappelijke nauwkeurigheid. Dit leidt tot misverstanden, waardoor de discussies rond dit onderwerp worden vertroebeld. Op enkele misverstanden moge ik hier wijzen.

De heer Schelhaas vermeldt dan in „E.-S.B.” van 30 september jl. het volgende:

„Ook internationaal gezien is onze kostprijs onbevredigend. Wij liggen met onze kostprijs zelfs niet lager meer dan de prijs, waarmee de Franse, Belgische en Duitse boeren genoegen nemen. (In een noot: Hiermee is niet gezegd dat de kostprijs in deze landen lager is). Denemarken, Australië en Nieuw-Zeeland hebben reeds jarenlang een lagere kostprijs dan ons land”.

In zijn artikel verwijst de heer Schelhaas dan verder naar het artikel van de heer Sevenster in „E.-S.B.” van 17 december 1958. De door de heer Sevenster vermelde prijzen geef ik hieronder.

Gemiddeld door de boeren ontvangen melkprijs omgerekend op 3,7 pCt: vet (1956/57)

Nederland	f. 28,42
België	f. 25,98
Frankrijk	f. 24,60
West-Duitsland	f. 29,24
Italië	f. 27,06
Denemarken	f. 20,86
Ver. Koninkrijk	f. 35,89
Zweden	f. 30,30 (niet vermeld door Dr. Ir. Sevenster)

Op zijn beurt heeft Dr. Ir. Sevenster deze prijzen ont-

leend aan de Memorie van Antwoord op de begroting van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, voor het dienstjaar 1959, ingezonden bij de Tweede Kamer bij brief van 21 oktober 1958.

Wanneer men de in dit stuk weergegeven cijfers na gaat valt het in de eerste plaats op dat de heer Sevenster, die zich beperkt tot een vergelijking van de E.E.G.-landen, de prijs van de melk in Zweden — die hoger ligt dan de Nederlandse melkprijs — niet heeft vermeld. In de tweede plaats blijkt dat het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening gewaarschuwd heeft tegen het gebruik van deze cijfers voor internationale vergelijkingen. Deze prijzen zijn, volgens het Ministerie, vooral van nut bij het zoeken naar een bepaalde ontwikkelingslijn van de prijzen in de vermelde landen zelf.

Verder zegt het Ministerie dat over de prijzen van kaas en boter geen gegevens beschikbaar zijn en ook niet over de ondermelk, een produkt dat voor een deel door de boeren van de boterfabrieken wordt teruggekocht. Evenmin vermeldt het Ministerie de prijs van het rundvlees. Al deze dingen zijn van belang om zich een oordeel te vormen over de hoogte van de melkprijs in een bepaald land. Men dient nl. terdege te beseffen dat melk in het produktieproces gezamenlijk wordt voortgebracht met het rundvlees. Bovendien wordt in verschillende landen op de boerderij melk verwerkt tot boter en kaas. Althans in België is het zo, dat daar de boterprijs hoger ligt dan overeenkomt met de door de heer Sevenster genoemde melkprijs. Ook de prijs voor rundvlees ligt in België hoog, zodat de opbrengst uit de gezamenlijke produktie van melk en vlees door deze hoge vleesprijzen gunstig wordt beïnvloed. In Duitsland ligt de prijs van de ondermelk aanzienlijk lager dan de prijs van de ondermelk in ons land. Dit betekent een voordeel voor de Duitse boeren, die overigens bij een verhoging van hun ondermelkprijs tot het Nederlandse niveau hun melkprijs automatisch zouden zien stijgen met ongeveer 1 à 2 gld. per 100 kg per 3,7 pCt. vet. Dit dus als gevolg van het feit dat de ondermelk een bijproduct is bij de boterfabricage.

Uit deze feiten blijkt wel dat men over heel wat meer informatie moet beschikken dan waarover de heer Schelhaas beschikt, wanneer hij de uitspraak doet dat onze kostprijs van de melk niet lager meer is dan de prijs, waarmee de Franse, Belgische en Duitse boeren genoegen nemen. Nu kan men natuurlijk de stelling verdedigen, dat men de lezers een zeer beperkte vergelijking voor heeft willen leggen. Strikt formeel genomen is er dan ook weinig in te brengen tegen de stelling van de heer Schelhaas, maar naar mijn gevoel zullen argeloze lezers hier verdere conclusies uit trekken dan deze stelling toelaat. De heer Schelhaas doet dit zelf ook naar mijn mening, omdat hij zegt dat het door hem geschetste beeld van de economische positie van de Nederlandse zuivelindustrie moet worden gecompliceerd met de door hem gemaakte vergelijking. Wanneer de heer Schelhaas dit beeld werkelijk had willen completeren had hij ook de gegevens moeten vermelden over de prijzen van rundvlees, boter, kaas en ondermelk. De prijzen van deze belangrijke bij- en nevenproducten kunnen de zuivelsituatie in een bepaald land gemakkelijk op beslissende wijze beïnvloeden.

Een zelfde onnauwkeurigheid die een onjuiste indruk moet achter laten is de mededeling van de heer Schelhaas, dat Denemarken, Australië en Nieuw-Zeeland reeds jaren lang een lagere kostprijs hebben dan ons land. In een noot neemt hij deze mededeling onmiddellijk terug door de toevoeging dat een vergelijking van de kostprijzen van verschillende landen „praktisch ondoorvoerbaar” is, maar de lezer moet toch wel de mening krijgen dat het eerste deel van de tegenstrijdigheid van de heer Schelhaas bij hem toch min of meer voor de waarheid doorgaat. Wat betreft eventuele kostprijzen in Australië en Nieuw-Zeeland zijn mij geen gegevens bekend, maar over de Deense landbouw zijn reeds jaren lang uitvoerige berekeningen gepubliceerd. De Denen berekenen hierbij de his-

torische kostprijs. Voor de investeringen in grond en gebouwen neemt men bijv. de gemiddelde prijs van de laatste 20 jaar. De investeringen in de veestapel en de werktuigen worden opgenomen tegen de gemiddelde prijs van de laatste 7 à 8 jaar. De Nederlandse berekeningen gaan uit van de huidige prijzen. De arbeid van de boer en de inwonende arbeidskrachten (gezinsleden en eventuele vreemde arbeidskrachten) wordt in Denemarken tegen een veel lagere waarde in rekening gebracht dan de arbeid van de niet inwonende vreemde arbeidskrachten. In ons land is de waardering gelijk. De sociale lasten in Denemarken worden voor het grootste deel uit de algemene belastingen betaald, terwijl dit in Nederland door het bedrijfsleven geschiedt.

Het zou te ver voeren hier in detail verder in te gaan op de verschillen in berekeningsmethodiek tussen Nederland en Denemarken, maar het zal duidelijk zijn dat de Deense berekeningen, uit hoofde van het verschil in berekeningsmethodiek, veel lager uit moeten komen dan de Nederlandse berekeningen. Het is inderdaad moeilijk uit te maken of er werkelijke kostprijsverschillen tussen Nederland en Denemarken bestaan.

Een geheel andere vraag is deze, waarom de Deense boeren schijnbaar genoegen nemen met een lagere opbrengstprijis van de melk dan de Nederlandse boeren. Dat hierbij een verschil in kostprijs een belangrijke rol zou spelen is zeer twijfelachtig. Veeleer moet men denken aan de zeer gemengde bedrijfsstructuur van de Deense landbouw, een structuur die wat bouwplan en veebezetting betreft zeer veel gelijkenis vertoont met de structuur van de landbouw op de zandgrond in Noord-Brabant. Deze structuur maakt het voor een korte periode mogelijk lage prijzen te incasseren.

's-Gravenhage.

Ir. H. DIJKSTRA.

NASCHRIFT

De gegevens — waarvan de heer Dijkstra met zekere vrijmoedigheid beweert, dat ik er niet over beschik — heb ik welbewust buiten discussie willen houden. Het doel was, om met enige nadruk te stellen dat wij, ondanks de huidige hoge zuivelprijzen, t.a.v. de hoogte van de kostprijs niet gerust mogen zijn. Te wijzen is dan op de volgende feiten.

1. De melkprijzen in E.E.G.-verband (Duitsland, België, Frankrijk en ook Italië) liggen niet hoger dan onze garantiëprijs. Ik meen, dat hetgeen de heer Dijkstra hierover opmerkt, langs de zaak heen schiet. Door de hogere vleesprijs in België verandert er niets t.a.v. het niveau, waarop onze boeren inzake de zuivelproducten zullen moeten concurreren. Hetzelfde geldt met betrekking tot de Duitse ondermelkprijs. De heer Dijkstra geeft een interessante, doch in dit verband niet ter zake doende detaillering, hetgeen hij trouwens ook toegeeft, door te schrijven dat er strikt formeel genomen weinig tegen mijn stelling is in te brengen.

Het is natuurlijk zo, dat de cijfers die de heer Brevenster geeft, slechts een indicatie zijn en geen exact vergelijkbare cijfers. Voor een nauwkeurige kostprijsvergelijking zijn ze niet geschikt. Als zodanig heeft ook niemand ze willen gebruiken. De opmerking van de heer Dijkstra, dat ook kaas- en boterprijzen hadden moeten worden gegeven, snijdt geen hout. Voor zover de kaas- en boterprijzen niet in deze cijfers zijn verwerkt, zouden deze slechts de indi-

catie ten nadele van Nederland kunnen doen veranderen. In dat geval zouden de cijfers in het buitenland op consumptiemelk betrekking hebben en deze prijs is op zijn best gelijk aan, maar meestal *hoger* dan de boter- en kaas-prijzen.

2. Een uitspraak over de kostprijs in Frankrijk, Duitsland en België — zoals werd gesteld — is niet verantwoord. Dit ligt anders voor Australië en Nieuw-Zeeland. Australië en Nieuw-Zeeland beschikken evenals ons land over jaarlijks uitgevoerde kostprijsberekeningen. Zelfs als men daar 3 of 4 cent ten gunste van Nederland zou weten af te dingen, dan nog zou er een niveauverschil zijn. En dat is geen wonder. De klimatologische omstandigheden zijn in deze landen, vergeleken met ons land, uitzonderlijk gunstig. Ook wat Denemarken betreft lijkt een uitspraak verantwoord. Natuurlijk kan men zich verliezen in de stelling, dat de berekeningstechniek zo zeer verschillend is, dat een vergelijking in het geheel niet mogelijk is. Het doet mij echter weinig. Zolang onze boeren 29 cent voor de melk nodig hebben om hun kosten te dekken en dan nog echt niet in luxe baden en de Deense boeren het kunnen uithouden met een prijs van 20 cent, met instandhouding van hun melkveehouderij, is twijfel nauwelijks mogelijk ¹⁾. Of de Denen dit al dan niet kunnen door

¹⁾ Men zie hiervoor verder ons artikel: „Crisis in de zuivel; een analyse” van 26 februari 1958, no. 2121.

een andere (en betere?) bedrijfsstructuur, of doordat de gemiddelde omvang van hun bedrijven belangrijk groter is dan bij ons, verandert aan het feit — opnieuw — niets.

3. Het is niet in te zien hoe de huidige kostprijs door de marktprijzen kan worden gedekt. Zelfs bij de huidige hoge zuivelprijzen wordt de officieel berekende kostprijs niet geheel gehaald, terwijl tegenover de hoge zuivelprijzen de hoge kosten staan ten gevolge van de zeer droge zomer. En zonder de droogte zouden de prijzen aanzienlijk lager zijn. Dit geheel overziende lijkt mij de waarschuwing verantwoord, dat onze kostprijs gezien de huidige afzetverhoudingen nog te hoog ligt.

Een slotopmerking: de aanspraken van de melkvee-

houderij op een redelijke garantieprijs zijn m.i. alleszins te verdedigen en wellicht zullen zij in de toekomst met nog grotere felheid en vasthoudendheid verdedigd moeten worden dan tot dusver is geschied. Doch dat houdt niet in dat niet tegelijk gestreefd kan — en moet — worden naar een lagere kostprijs. Men kan zelfs stellen, dat het vechten voor een redelijke garantieprijs en het streven naar kostprijsverlaging hand in hand behoren te gaan; anders bereikt men het een noch het ander. Mits de melkveehouderij de tijd en de middelen worden gegeven, is het streven naar kostprijsverlaging een streven, dat bepaald wel perspectief biedt.

's-Gravenhage.

Drs. H. SCHELHAAS.

Zeeuwse verkeersdag

Was het enige jaren geleden nog zo, dat bij de term „onderontwikkeld gebied” aan Afrikaanse en Aziatische Staten werd gedacht, waar het inkomen per hoofd zowel absoluut als relatief gezien als zeer laag kon worden gekwalificeerd, de laatste jaren is het gewoonte geworden ook binnen de Europese landen met betrekking tot bepaalde gebieden van „onderontwikkeling” of „achterblijving” te spreken. In vele geschriften wordt ook de provincie Zeeland als een dergelijk „probleemgebied” gezien. Zonder twijfel mag in dit verband het woord „probleemgebied” worden gebruikt, daar de natuurlijke bevolkingsgroei in Zeeland reeds vele jaren niet meer door de bestaansbronnen binnen deze provincie kan worden opgevangen. Van een „onderontwikkeld” gebied in de zin van een relatief laag inkomen per hoofd kan zeker niet worden gesproken, daar deze grootheid in Zeeland boven het nationaal gemiddelde ligt. Zeelands landbouwgronden brachten in 1958 per ha f. 200 meer winst op dan die in de provincie Groningen. In het seizoen 1957/1958 liet de Betuwe fruitteelt per bedrijf een verlies van f. 100 zien, terwijl in Zeeland de gemiddelde winst per bedrijf f. 30.000 bedroeg. Was in die periode de kostprijs van appels zowel in Zeeland als in de Betuwe 28 ct per kg, de opbrengst van appels lag in Zeeland 7 ct per kg hoger.

Zoals Drs. M. C. Verburg in zijn inleiding op de Zeeuwse Verkeersdag op 12 oktober jl. te Vlissingen gehouden (en georganiseerd door het Nederlands Verkeersinstituut in samenwerking met enige provinciale instellingen) opmerkte, bieden de bodemschatten of ruimer gezien de standplaatsfactoren in Zeeland grote perspectieven. Het klimaat en de boden zijn zeer geschikt voor de tuinbouw (opbrengst f. 20 mln. per jaar), de betrekkelijke rust van de stranden wordt steeds meer gewaardeerd (f. 30 mln. deviezen in 1957), de arbeidsrust, de kwaliteit van de arbeid en de prijs van de grond zijn zodanig, dat de bestaande industrieën zich gunstig ontwikkelen en nieuwe zich gemakkelijk kunnen vestigen, terwijl de visserij aan export van mosselen, garnalen, oesters en haring f. 15 mln. per jaar oplevert. Ten slotte blijken de standplaatsfactoren voor de verlading tevens gunstig te zijn, gezien de ontwikkeling van Terneuzen en van Hansweert. Zo geschiedde de aardappelexport per coaster tot voor enige jaren geheel via Rotterdam. Het besparen van de aanvoerkosten per auto en de lagere overslagtarieven hebben nu het zwaartepunt naar Hansweert verlegd. Door de aanvoer ook uit

andere provincies zijn in deze plaats grote koelhuizen verzezen.

Geeft het voorgaande weinig aanleiding van een „probleemgebied” te spreken, er is echter één factor die voor Zeeland ongunstig ligt, nl. de factor verkeer. Zeeland is door de eigenaardige geografische structuur in het verleden moeilijk anders dan door de scheepvaart te ontsluiten geweest, terwijl de ligging ver van de grote afzetcentra het benutten van alle mogelijkheden nog steeds in zekere mate belemmert. Speciaal in Zeeland is wel duidelijk aangetoond, dat het economisch niveau in belangrijke mate door het verkeer wordt bepaald: pas door verkeer is een grotere bijdrage aan de welvaart mogelijk.

Dat met name de Zeeuwse stromen voor het vervoer in de Delta van bijzondere betekenis zijn, werd door Dr. H. C. Kuiler op de Verkeersdag duidelijk naar voren gebracht. Het woord „Delta” dient hierbij ruim te worden opgevat: behalve de Zeeuwse eilanden en Goeree-Overflakkee moet onder dit begrip ook Zeeuws-Vlaanderen, westelijk Noord-Brabant en Belgisch Vlaanderen worden verstaan. Dit gebied heeft naast een zekere nationale betekenis een belangrijke functie in de Europese vervoersintegratie. Wanneer de vervoersstromen, die naar het industriële hart van Europa voeren alsmede die welke tussen de onderdelen van de industriegordel Ruhrgebied, Rijn- en Maasmond, de Antwerpse agglomeratie en het Noord-franse industriegebied, worden gezien, blijkt de Delta een belangrijk aandeel in de verwerking van dit vervoer voor haar rekening te nemen. De goederenstroom die door de bovenomschreven Delta gaat, bedraagt thans ca. 13 mln. ton per jaar, terwijl bij Lobith de rechtstreekse doorvoer ruim 12½ mln. ton per jaar bedraagt; is de gemiddelde grootte van het schip dat Hansweert passeert 520 ton, voor Lobith bedraagt dit 770 ton en voor Amsterdam (bij de Zeeburgersluizen) slechts 330 ton. Van de totale hoeveelheid goederen in 1958 in Nederland uit het binnenschip gelost, werd 11 pCt. in Zeeland gelost; voor de spoorwegen en het wegvervoer bedroegen deze percentages resp. 2,4 en 2,7 van het totaal. Door het Volkerak passeren per jaar in beide richtingen 90.000 binnenschepen, waarvan er slechts 10.000 in de nationale vaart dienst doen. Deze cijfers en het feit, dat in de Delta 12½ pCt. van de bevolking van de Benelux is geconcentreerd, maken dit gebied reeds tot een factor van betekenis in de Europese economie.

Niettegenstaande de aanwezige natuurlijke verbinding met het achterland en ondanks het feit, dat op verkeersgebied reeds aan vele Zeeuwse wensen tegemoet is gekomen (snelle treinverbindingen met het Westen, redelijk goede autowegen, een bijna geheel gereed gekomen automatisering van de telefoon), leven er in Zeeland nog vele wensen tot verdere ontsluiting van de potentiële welvaartsbronnen, waarbij de verkeerssector immers kardinaal is, opdat de tegenstellingen tussen de bevolkingsconcentratie van de Randstad en Zeeland verminderd worden. Daarbij moet wel in de eerste plaats de verbetering of vervanging van veerdiensten worden genoemd. Op Schouwen-Duiveland wordt jaarlijks f. 2 mln. aan veergelden betaald, doch de omwegen, de stagnaties en de tonnagelimiten hebben een vele malen groter economisch nadeel tot gevolg. Slechts vervroegde uitvoering van de Haringvlietbrug zal hier op het juiste tijdstip voldoende ontsluitend kunnen werken; de eilandbewoners zijn bereid de hogere kosten van vervroegde aanleg van deze brug te dekken uit tolheffing, mits deze tolheffing niet wordt voortgezet na de datum, waarop de brug zonder vervroegde aanleg gereed kan zijn (1968). Een volgende wens is de invoering van koplading tussen Zierikzee en Noord-Beveland (thans gepland voor 1964), een maatregel waarvan de realisering, als zoveel verkeersmaatregelen, van zichzelf reeds rendabel is. Dat bij de wensen tevens de vaste oeververbinding onder of over de Westerschelde als centrale verbinding met het achterland ter sprake kwam, behoeft geen verwondering te wekken; een constructie van f. 400 - f. 500 mln. schijnt binnen niet te lange tijd reeds rendabel te zijn. Ook werd de wens geuit tot het tot stand komen van een vaste verbinding tussen Bruinisse en Overflakkee, met de verwezenlijking waarvan de verdubbeling van de Rijksweg naar Bergen op Zoom onnodig wordt. Tevens werd gewezen op de mogelijkheid van een vaste, westelijke verbinding tussen Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen met aansluiting op de grote autoweg naar Calais (tunnel naar Dover?).

Over de plannen om aan deze wensen tegemoet te komen sprak op deze Verkeersdag *Ir. J. G. Snip* (Provinciale Waterstaat). Daar in 1953 gebleken is, dat Zeeland van de zee uit een uiterst kwetsbare provincie is, werd een drastische verbetering voorgesteld in het Deltaplan, waarin is vastgelegd dat de zeegaten zullen worden afgesloten, dat de dijken van de Westerschelde zullen worden verhoogd, terwijl daartussen nog diverse dammen zullen worden aangelegd (Grevelingen en Volkerak). Dat men bij het opstellen van deze plannen niet alleen de veiligheid van de provincie op het oog heeft gehad doch tevens van de gelegenheid gebruik heeft willen maken de verkeersvoorzieningen te verbeteren, blijkt o.a. uit het plan tot aanleg van de Haringvlietbrug. Ten aanzien van het tempo van uitvoering van de werken werden de volgende jaren genoemd:

- 1961: vaste verbinding tussen Noord-Beveland, Zuid-Beveland en Walcheren;
- 1964: Grevelingen-dam tussen Schouwen-Duiveland en Overflakkee;
- 1967: Volkerak-dam;
- 1968: Haringvlietbrug;
- ca. 1980: laatste afsluiting: Oosterschelde.

Wat betreft de eventuele uitvoering van het Sloeplan toonde een andere spreker op deze dag, *Dr. Ir. F. Q. den Hollander*, zich optimistisch. Ongetwijfeld is de ligging

van het Sloegebied aan een diep vaarwater (de ingang van de Westerschelde heeft een diepte van 8 meter beneden laag laagwater), waarover reeds thans een grote vervoersstroom gaat, van nature ongekend gunstig, gezien de algemene tendens in de zeevaart grotere eenheden vooral voor het vervoer van massagoederen in gebruik te nemen, eenheden, die slechts rendabel geëxploiteerd kunnen worden indien ze zeer snel geladen en gelost worden en die door hun diepgang niet ver het binnenland in kunnen varen. Rotterdam heeft dit gezien en mede daarop het project Europort gebaseerd. Voor Antwerpen zou een dergelijke ontwikkeling langs de boorden van de Westerschelde voor de hand liggen; het gehele gebied langs de Westerschelde zou van een dergelijke ontwikkeling de vruchten kunnen plukken en het houdt dan ook tal van mogelijkheden in zich, bij te dragen tot de welvaartsontwikkeling van ons land.

Het gaat hier echter om mogelijkheden waarvan de verwezenlijking min of meer ver in de toekomst ligt. De op deze Verkeersdag veel gehoorde verwijten in de richting van Rotterdam, als zou deze haven haar overheersende positie op havengebied niet slechts willen handhaven maar via industrievestiging sterk uitbreiden ten koste van bijv. de ontwikkeling in Zeeland, zijn naar onze mening wel begrijpelijk maar niet steekhoudend. In de eerste plaats zijn plannen als die inzake Botlek en Europort geen speculaties op een eventuele toekomstige ontwikkeling, doch zij moeten worden gezien als een noodgedwongen aanpassing aan de eisen van vele reeds bestaande industrieën. De voortdurende opeenvolging van grote uitbreidingsplannen is de consequentie van de dienstverlenende functie van een haven. Niet de haven bepaalt het tempo van de havenuitbreiding, maar de industrie en daarmee de scheepvaart. Het Europort-project moet men zien als een gedwongen aanpassing aan de eisen van het reeds bestaande, en gebaseerd op reële aanvragen om terreinen aan diep vaarwater gelegen. Ten tweede is het industriegebied langs de Nieuwe Waterweg niet slechts voor dit gebied van betekenis: het nationale belang is met de verdere ontwikkeling gemoeid. (Het Nieuwe Waterweggebied levert 30 pCt. van de vennootschapsbelasting van ons land op; indien 1 arbeider in het raffinagegebied van Pernis werkloos wordt, komen 7 arbeiders in de rest van het land zonder werk). In de derde plaats zijn met de uitvoering van Europort zodanig grote bedragen gemoeid, dat de ter beschikking komende faciliteiten voorbehouden dienen te blijven aan industrieën, voor wie deze faciliteiten een bestaansvoorwaarde vormen.

Dit alles wil niet zeggen dat het Sloeplan daarom maar vergeten dient te worden. Ook al heeft Antwerpen zich geoutilleerd en al gaat zij daarmee verder, toch liggen aan de boorden van de Westerschelde mogelijkheden, die overall elders ontbreken: de noodzaak aan de rand van de volle zee te laden en te lossen wordt door het Sloeplan opgevangen. Door de uitvoering van het Deltaplan zal Zeeland in nog mindere mate dan thans een conglomeraat van eilanden worden; het Deltaplan moet daarom niet als doel doch als middel tot welvaartsopvoering van heel Zeeland worden gezien. Zolang de verbindingen die door de uitvoering van dit plan verwezenlijkt zullen worden nog niet gereed zijn en deze provincie niet de conglomeraatvoordelen van de Randstad bezit, dienen alle krachten zich op een verkeersontwikkeling te concentreren, die de comparatieve voordelen welke Zeeland thans bezit ten opzichte van de rest van het land (fruitteelt, landbouw,

vissertij, industrie, verlading en recreatie) volledig uitbuit. De komende jaren zal dan blijken in hoeverre de economische ontwikkeling van ons land en in groter verband gezien van West-Europa, de uitvoering van bijv. een Sloeplan vereist.

Rotterdam.

H. H. HORSTING.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

In ons land is de geldmarkt tijdens de verslagweek krap gebleven. Weliswaar is de betaling van vennootschapsbelasting thans grotendeels achter de rug, maar de gevolgen hiervan (het toenemen van de door De Nederlandsche Bank verleende voorschotten, het dalen van de tegoeden der banken beneden het verplichte kassaaldo) moesten nog ongedaan worden gemaakt. In geldmarktcringen lopen de meningen uiteen over de te verwachten ontwikkelingen op de geldmarkt tijdens de 22 oktober jl. begonnen kasreserveperiode. Sommigen zijn van mening dat de door de Staat te verrichten betalingen (o.a. kwartaalsuitkering gemeenten, vervallende staatsschuld) groter zullen zijn dan de bedragen die de Staat zal ontvangen, zodat een verruiming van de geldmarkt in het verschiet ligt, maar niet iedereen deelt deze visie.

Een interessante ontwikkeling heeft zich in West-Duitsland voltrokken. Daar is het officiële disconto met niet minder dan een vol procent verhoogd tot 4 pCt., terwijl ook het kasreservepercentage een verhoging heeft ondergaan. Deze maatregelen zijn door de Bundesbank genomen om te voorkomen dat de hoogconjunctuur uit de hand gaat lopen. Bovendien is men het in de Centrale Bankraad eens geworden over het emitteren, in het midden van de volgende maand, van de eerste tranche, groot D.M. 250 mln., ener staatslening. Men neemt aan dat het rendement 6 pCt. zal gaan bedragen.

Twee aspecten van deze maatregelen vragen de aandacht. Ten eerste de omvang der discontoverhoging. Ten tweede de omstandigheid dat zowel de geldmarkt- als de kapitaalmarktrente in het geding zijn geweest. Het is verleidelijk aan te nemen dat hier het Engelse Radcliffe-rapport zijn invloed heeft doen gelden. Dit rapport heeft er niet alleen op gewezen dat wijzigingen in de rentepolitiek omvangrijk moeten zijn om effect te sorteren, maar ook, dat de monetaire autoriteiten meer dan tot dusverre aandacht moeten schenken aan de regulering van de kapitaalmarktrente.

Men kan zich nog afvragen in hoeverre de Duitse maatregelen van betekenis zullen zijn voor de Nederlandse geldmarkt. Dat zij een extra-prikkel zullen vormen voor het vermeerderen van de buitenlandse beleggingen der banken is weinig waarschijnlijk; denkbaar is het evenwel dat er een verschuiving zal optreden in de samenstelling van deze buitenlandse beleggingen. Voor zover de beleggingen in Duitsland zouden worden uitgebreid ten koste van die in de Verenigde Staten, kan men zich voorstellen dat de Amerikaanse monetaire autoriteiten met de Duitse discontoverhoging maar matig gelukkig zullen zijn.

De kapitaalmarkt.

Het ziet er naar uit dat de gang van zaken met betrekking tot de staalstaking momenteel bepalend is voor de ontwikkeling van het koerspeil der Amerikaanse aandelen. Zodra de kans dat het conflict spoedig zal worden bijgelegd toeneemt, springen de koersen omhoog, e.o. En daar

het weinig aannemelijk is dat de staking tot in lengte van dagen zal voortduren, zou dit erop kunnen wijzen dat de fluctuaties rondom het tamelijk constante niveau van ca. 635 voor het Dow Jones gemiddelde voor industrials weer voor een hervatting van de stijgende trend zullen plaats maken, zodra de rust op het arbeidsfront zal zijn teruggekeerd.

Ook de Nederlandse aandelen hebben in de verslagweek heel wat koersschommelingen te zien gegeven. Unilever kon, onder invloed van bonusgeruchten, tijdelijk de 700 pCt. bereiken. Aandelen Koninklijke vertoonden per saldo een koersdaling, ondanks het feit dat de Amerikaanse dochter, Shell Oil Cy., bekend maakte tot een splitsing der aandelen en een dividendverhoging te willen overgaan. Aandelen Philips bleven onberoerd door de belangrijke gebeurtenissen die zich in de Verenigde Staten afspelen, in de vorm van een ingewikkelde fusie waarbij Amerikaanse dochters van Philips zijn betrokken. Dit kan in de toekomst van groot belang zijn in verband met de mogelijkheid voor het concern een beroep te doen op de Amerikaanse kapitaalmarkt. Er bestaan plannen om de certificaten van aandelen in de door de fusie vernieuwde Consolidated Electronics ter beurze van Amsterdam te doen verhandelen. Dankzij een publikatie van de firma W. Willems & Cie werd de aandacht gevestigd op een merkwaardige beslissing van de Vereeniging voor den Effectenhandel, die nl. (vooralnog?) niet haar toestemming wil hechten aan de bepaling in de Administratievoorwaarden dat het Administratiekantoor alleen dan in de vergadering van Cons. Electronics haar stem zal uitbrengen, als zij hiertoe door de certificaathouders is geïnstrueerd. Begrijpelijk is deze houding van de Vereeniging overigens wel, omdat deze nu eenmaal van het standpunt uitgaat dat het Administratiekantoor juridisch eigenaar van de onderliggende aandelen is.

Nog op andere wijze heeft de Vereeniging van zich doen spreken, en wel n.a.v. de emissies van gemeentelijke obligaties op rentegammavoorwaarden. Deze voorwaarden (rentevoet $4\frac{1}{4}$ pCt., emissiekoers 99 pCt.) zijn zodanig dat de emissies bij voorbaat tot mislukking zijn gedoemd, zoals ook in de verslagweek is gebleken bij de uitgiften Tilburg en Den Bosch. De Vereeniging heeft nu als haar mening kenbaar gemaakt, het niet in het belang van de obligatiemarkt te achten onder deze omstandigheden met het emitteren van dergelijke obligaties door te gaan, met name niet, indien reeds tevoren door de emitterende banken afspraken worden gemaakt om stukken die niet via de inschrijving zijn opgenomen op gunstiger voorwaarden ondershands te plaatsen. Deze banken kunnen gunstiger voorwaarden bieden door geheel of ten dele afstand te doen van de marge die krachtens de rentegammavoorwaarden gelegen mag zijn tussen de openbare emissiekoers en de koers die aan de desbetreffende gemeenten wordt vergoed.

Aangenomen mag worden dat door deze uitspraak van de Vereeniging een einde is gekomen aan de achter ons liggende episode in de gemeentelijke financiering, waarbij onder het mom van een openbare emissie en profiterende van de hiervoor bestaande margebepaling, in feite werd overgegaan tot het plaatsen van ondershandse leningen. Men zal dus nu weer nieuwe methoden moeten bedenken om het „monopolie” van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten te doorbreken.

Uit de M.v.A. bij de Algemene Financiële Beschouwingen blijkt dat de huidige Regering vasthoudt aan het tijdens een vroeger bewind ingevoerde stelsel om door middel van

RECENTE PUBLIKATIES

het rentegamma het rechtstreeks beroep der gemeenten op de kapitaalmarkt te beperken. Door dit beroep via de B.N.G. te leiden is het voor de Regering eenvoudiger om de omvang der gemeentelijke kapitaalvraag in de hand te houden dan bij volledige concurrentie het geval zou zijn. M.a.w., het is door gebruik te maken van een bepaalde *marktform* dat men de vraag-aanbod-verhoudingen wil blijven reguleren.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	2 jan. 1959	16 okt. 1959	23 okt. 1959
Algemeen		255	307	308
Internat. concerns		375	442	442
Industrie		174	231	233
Scheepvaart		151	157	157
Banken		138	175	173
Indon. aand.		103	135	135
Aandelen				
Kon. Petroleum	f. 183,20	f. 156,10	f. 153,05	
Unilever	452	662	680½	
Philips	493¾	629½	642¼	
A.K.U.	262	381	378¾	
Kon. N. Hoogovens	341	630	623	
Van Gelder Zn.	193	241	248	
H.A.L.	158½	160	161½	
Amsterd. Bank	253½	311¼	312	
Ver. H.V.A. Mij-en	131½	148½	145¼	
Staatsfondsen				
2½ pCt. N.W.S.	59¾	57¼	57	
3½ pCt. 1947	90½	91½	90¾	
3¼ pCt. 1955 I	87½	89¾	89¼	
3 pCt. Grootboek 1946	88¾	90¾	89¾	
3 pCt. Dollarlening	90¼	90	90	
4½ pCt. Nederland 1958	99½	100½	100½	
Diverse obligaties				
3½ pCt. Gem. Rotterdam 1937 VI	90¼	98	92¾	
3¼ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	91½	88	87¾	
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	89	93	92¾	
3½ pCt. Philips 1948	95	95½	95½	
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	87¾	87¼	
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	110	109	109¾	
New York				
Aandelenkoersgemiddelde				
Dow Jones Industrials	588	643	633	

M. P. GANS.

Mr. H. A. van Nierop: Schets van het bankwezen. Vierde druk, Volksuniversiteitsbibliotheek, De Erven F. Bohn N.V., Haarlem 1957, 156 blz., f. 5,90.

Dit boek geeft een eenvoudig gehouden beschrijving van het bankwezen. Daar het bankwezen een onderdeel is van het geldwezen worden tevens de functie van het geld, de internationale schuldvereffening en De Nederlandsche Bank behandeld. Een uitvoerig register vergemakkelijkt het naslaan van dit werkje.

William Diamond: Developments Bank. The Johns Hopkins Press, Homewood, Baltimore 18, Maryland (Verenigde Staten), 1957, 128 blz., \$ 3.

Hoewel er geen gebrek is aan verhandelingen over de rol en functie van ontwikkelingsbanken, is er tot dusver zeer weinig gepubliceerd over de wijze waarop zij in de praktijk werken. Een eerste poging om in deze leemte te voorzien is het doel van dit boekje. Het richt zich tot diegenen — speciaal in onderontwikkelde landen — die betrokken zijn bij de financiering der ontwikkeling. Na een korte uiteenzetting van het begrip ontwikkelingsbank wordt het investeringsproces behandeld. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van de ervaringen, opgedaan bij de financiering der investeringen in de ontwikkelde landen, zowel in de 19de als in de 20ste eeuw. Daarna wordt ingegaan op de vraag, of oprichting van een ontwikkelingsbank — gegeven de situatie in een bepaald land — nodig is en op de financiering der bank, het bestuur, het personeel en de verhouding der bank tot de regering en tot de gefinancierde bedrijven.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij N.V.

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

GROOT BEDRIJFSPENSIOENFONDŚ

te 's-Gravenhage zoekt een

ADJUNCT-DIRECTEUR

Ervaring op het gebied van de sociale verzekeringen gewenst.

Sollicitatie met opgaaf van opleiding en verrichte werkzaamheden uitsluitend per brief onder no. E.S.B. 56-1, postbus 42, Schiedam. Geheimhouding verzekerd.

Bij het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland en de Nederlandse Organisatie voor de Internationale Kamer van Koophandel, Tournooiveld 2, 's-Gravenhage, bestaat gelegenheid tot plaatsing van een

JONG ECONOOM

Speciale belangstelling voor vraagstukken van de buitenlandse economische verhoudingen en behoorlijke talenkennis vereist.

Schriftelijke sollicitaties met zo volledig mogelijke gegevens worden gaarne ingewacht.

Problemen rondom fusie en fiscus

Zojuist is verschenen ons boekje

Fusie en Aanmerkelijk Belang

dat een toelichting geeft op de voorgestelde belastingregeling voor de overdracht van aandelen met een aanmerkelijk belang in het geval van fusie. Het boekje is bij al onze kantoren gratis verkrijgbaar. Het wordt U ook op schriftelijke aanvraag bij De Twentsche Bank, Postbus 407, Amsterdam, terstond toegezonden.

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

CENTRAAL BEHEER

Singel 126-130, Amsterdam-C.

PENSIOEN-RISICO

biedt een nieuwe verzekering
van weduwenpensioen.

De algemene weduwen- en wezenwet geeft in vele gevallen een weduwe slechts gedurende een korte periode recht op een wettelijke uitkering. Pensioen-Risico stelt voor werkgevers de mogelijkheid open een tijdelijk weduwenpensioen van f. 1326,- per jaar voor de echtgenoten van hun werknemers te verzekeren, ingaande zodra de wettelijke uitkering wordt gestaakt en eindigende uiterlijk bij het bereiken van de leeftijd van 65 jaar.

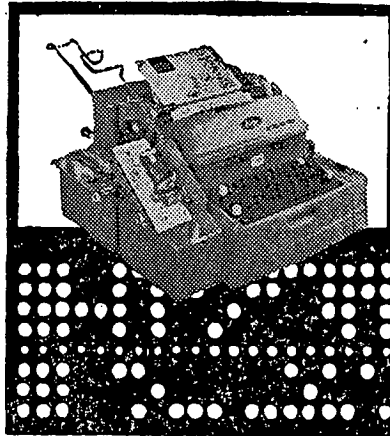
De premie voor deze verzekering is verschuldigd tot de 50-jarige leeftijd van de echtgenote van de verzekerde werknemer en bedraagt: f. 15,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering wordt beëindigd bij hertrouw van de weduwe; f. 25,- per jaar per verzekerde, indien de uitkering bij hertrouw blijft doorlopen of wordt toegekend, omdat de wettelijke uitkering wegens hertrouw wordt beëindigd.

Friden aan de top van office automation

Uw veel omvattende kantoorarbeid wordt **SNELLER**, meer **ECONOMISCH** en met grotere **ACCURATESSE** verricht met **FRIDEN**-machines.

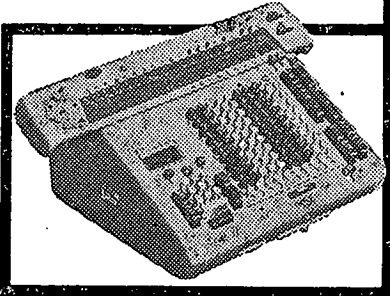
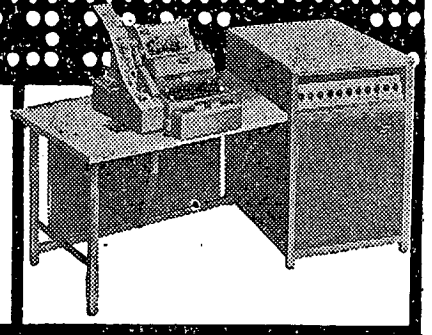
Het Friden productie-programma omvat:

- **Telmachines**
- **Calculators**
- **Factureermachines**
- **Flexowriters** automatische schrijfmachines
- **Flexowriters** systeemmachines voor integrated data processing systemen
- **Computypers** systeemmachines voor integrated data processing systemen
- **Justowriters** zetmachines, o.a. voor offset drukwerk

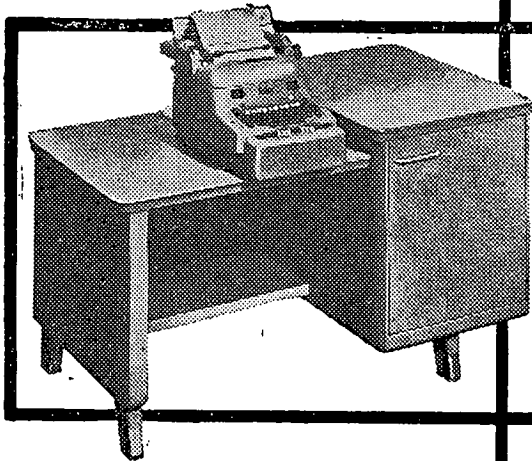

◁ **Flexowriter**
 pons in:
 papieren tape, Flexowriter-
 kaarten en ponskaarten
 leest en schrijft uit:
 papieren tape, Flexowriter-
 kaarten en ponskaarten

▷ **Computyper CT-S**
 voor integrated data processing
 systemen, waarbij automatische
 berekeningen deel van het systeem
 zijn

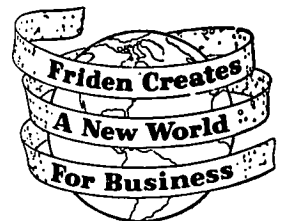
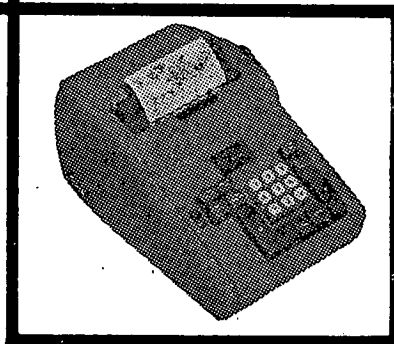
▷ **Calculators**
 Er is een keuze uit een groot aantal
 modellen en daarom is er een
 machine voor Uw rekenproble-
 men, ook als zij in de weten-
 schappelijke sector liggen

▷ **Electrische telmachine**
 met bijzonder aantrekkelijke extra
 eigenschappen

* *Vrijblijvende demonstraties, na voor-
 afgaande afspraak, worden gegeven door:*

▷ **Factureermachine**
 De Friden factuureermachine, Computyper model CT-B, is de
 modernste factuureermachine in de wereld
 Zij munt uit door eenvoud in bediening en grote productie

Friden VERKOOPMAATSCHAPPIJ NEDERLAND N.V.

COOLSINGEL 49, ROTTERDAM TEL. 010-120115.